

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 20.08.2016 ✓Accepted/Kabul: 11.11.2016

DOI: 10.5505/pausbed.2017.90582

TÜRKİYE’DE KENT YOKSULLUĞU VE ÇOCUK: NEVŞEHİR ÖRNEĞİ

Hüsniye AKILLI *, Abdullah DİRİKOÇ **

Özet

Dünya üzerinde var olan eşitsizliklerden ve yoksulluktan en fazla çocuklar etkilenmekte, yaşam sürecinde kısır döngüyle sonuçlanan çocuk yoksulluğu yetişkinlere göre daha yaygın bir özellik göstermektedir. Hızlı şehirleşme kent yoksulluğunu derinleştirmekle birlikte birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Geçici ama etkileri kalıcı bir dönem olması nedeniyle çocukluk döneminin nasıl geçirildiği, bir toplumun gelişimini ve geleceğini şekillendiren, insanlığı ilgilendiren küresel çaplı önemli bir konudur. Bu çerçevede çalışmanın amacını; “kent yoksulluğu” ve bu olguya maruz kalan “çocuk” arasındaki ilişkinin uluslararası ve ulusal resmi raporların verileri doğrultusunda irdelenmesi ve Nevşehir kentinde çocuk yoksulluğunun incelenmesi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk yoksulluğu, Kent yoksulluğu, Çocuk yoksulluğu endeksi, Nevşehir.

URBAN POVERTY AND CHILDREN IN TURKEY: THE CASE OF NEVSEHIR

Abstract

Children are the most effected part of the society from inequalities and poverty around the world and child poverty, which results in a vicious cycle, occurs more wide-spread when compared to adults. Rapid urbanization deepens urban poverty along with many other social problems. Although a temporary period in life, child poverty is a globally crucial problem since it has important consequences on the societies and individual lives. The aim of this paper is to emphasize the relationship between “urban poverty” and “child” with the help of international and national official reports and to focus on child poverty in Nevşehir.

Key Words: Child Poverty, Urban poverty, Child poverty index, Nevşehir.

* Yrd. Doç. Dr, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
e-posta: husniyeakilli@nevsehir.edu.tr

** Araş. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
e-posta: adirikoc@nevsehir.edu.tr

1.GİRİŞ

Yoksulluk, tarihin her döneminde bir sorun olarak kendisine yer bulurken, kentsel alanda sanayileşme ile hayatını idame ettirmek için göçle kente gelen kır sakinlerinin yoğunluğunun ve yerel halk ile yakınlığının artmasıyla, eşitsizlik ve tabakalaşma görünür hale gelmiştir (Sidney, 2009: 171; Sönmez, 2007: 321). Amerika Birleşik Devletleri'nde "sınıfaltı", Fransa'da "dışlananlar", Güney Amerika'da "marjinaller" olarak tanımlanan ve kentsel çöküntü alanlarında ve "varoşlarda" yaşayan kent yoksulları, 21. yüzyıl kentlerinin kronik tartışma akılarından birisini oluşturmaktadır (Güvenç, 2000: 91). Sorun ise, genellikle küresel ölçekte yaşanagelen ekonomik paradigma değişikliğiyle açıklanmaktadır (Yıldız, 2007: 60).

Dünya üzerinde var olan eşitsizliklerden en fazla çocuklar etkilenmekte; hangi toplumda olurlarsa olsunlar yoksulluğun olumsuz etkilerine en açık, en korunmasız durumda olan grubu oluşturmaktadırlar (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 3; Konuk Şener, 2014: 60; Altıparmak, 2008: 81). Çocuk yoksulluğu ailelerinin yoksulluğu ile ilintilidir. Aile bazında kişi başına harcanabilir gelir, belirlenen yoksulluk sınırının altında ise o ailenin bir üyesi olan çocuk yoksul olarak kabul edilmektedir (Konuk Şener, 2014: 60). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Raporu'na göre (2012a: 4) çocuklar arasında yoksulluk, yetişkinlere göre daha yaygın bir özellik göstermekte ve çocukların yaklaşık dörtte biri görece yoksulluk içinde yaşamaktadır. Eşitsizlik, yoksunluk ve yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri yaşam boyunca sürmekte, ileride kendi çocuklarını da etkilemektedir. Çocuk yoksulluğu, gerek kişisel yaşam gerekse yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılması anlamında yoksulluğun kısır döngüsünün kırılmasının önündeki başlıca engeli oluşturmaktadır (UNICEF, 2012a: 15-16).

Yoksul ve yoksun ortamlarda büyüyen çocuklar toplumsal kaynaklardan yeterince faydalanamamakta ve çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 39). UNICEF Raporu'na (2012a: 4) göre bu risklerden bazılarını kötü beslenme, sağlık sorunları, çocuk işçiliği, okula devamsızlık, internet kullanamama, boş zaman ve sosyalleşme imkânlarından yararlanamama, şiddet ve parçalanmış aile, doğal felaketler sonucu daha fazla ölüm ve yaralanma oluşturmaktadır. Yoksulluk içindeki çocukların kaliteli sağlık, eğitim ve koruma hizmetlerine ulaşmaları da çok daha güç olmaktadır. Çocuğun yoksulluk nedeniyle, gelişimi için gerekli koşul, ortam ve hizmetlerden yararlanamaması ve haklarını kullanamaması ise kabul edilemez bir gerçeği oluşturmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 39).

Hazırlanmış olan bu çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de yoksulluk ve kent yoksulluğunun çocuklar üzerindeki etkileri kavramsal ve teorik düzeyde irdelenmiş ve resmi kuruluşların verileri üzerinden değerlendirilmiştir. Çocuk emeği, beslenme-sağlık, eğitim, sosyal dışlanma, sokakla ve yargıyla tanışma başlıkları altında sorunun boyutları incelenmeye ve kent yoksulluğuna maruz kalan çocukların durumu, konuya ilişkin saha çalışmalarının bulgularından da yararlanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Nevşehir'de gerçekleştirilen araştırmaya yer verilmiştir. Çocuk yoksulluğunun ölçümü için geliştirilmiş Çocuk Yoksunluğu Endeksinden (Child Deprivation Index) yararlanılarak, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'nden elde edilen veriler sonucunda belirlenen 22 yoksul hanede ebeveyn ve çocuklarla görüşme yapılmıştır.

2.YOKSULLUK KAVRAMSALLAŞTIRMASI

Yoksulluğun nasıl tanımlanacağı ya da ölçüleceği konusunda tartışmalar devam etmekte ve ortak bir uzlaşma konusunda güçlük çekilmektedir. Kesin bir tanıma ulaşılamamış olması ve yapılan tanımlamaların içeriğinin farklı unsurlardan oluşması kavramın sübjektifliğini gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda Erdoğan'ın (2011: 32) Simmel'den aktardığı pasaj da, yoksulluğa yönelik kavramsallaştırmaların eksenini belirlemek açısından belirleyici olmaktadır:

“Birinin yoksul olması gerçeği, onun özgül “yoksul” toplumsal kategorisine ait olduğu anlamına gelmez... [Yoksullar] ancak yardım edildikleri andan itibaren, yoksullukla tanımlanan bir grubun parçası haline gelirler... Yoksulluk, nicel bir durum olarak kendi içinde tanımlanamaz; ancak özgül durumdan kaynaklanan toplumsal tepkiler açısından tanımlanabilir... Yoksulluk benzersiz bir sosyolojik fenomendir: Birtakım bireyler, tamamen bireysel bir kaderle bütünün içinde özgül bir organik durum işgal ederler; ama bu konum, bu kader ve durum tarafından değil, başkalarının bu durumu düzeltmeye çalışma gerçeği tarafından belirlenir.”

Yoksulluğun bir fenomen olarak incelenmesine ilişkin ilk sistematik çalışma, 1901 yılında Seebom Rowntree tarafından yapılmıştır. Rowntree (aktaran Mingione, 1996: 7) “Poverty, a Study of Town Life” isimli söz konusu çalışmada yoksulluğu, kişilerin gelirlerinin, fiziksel olarak hayatta kalmalarını başarmaları için gerekli olan yiyecek, giyim gibi minimum fiziki ihtiyaçlarını temin edememesi olarak ifade etmektedir. Bu tarihten itibaren yoksulluğu inceleyen çok sayıda çalışmada, çeşitli perspektiflerden tanımlamalar yapılmıştır.

Harper Collins Sosyoloji Sözlüğü'nde yoksulluk; “sağlıklı bir hayat sürdürebilmek için yeterli malzeme ve kültürel kaynakların yetersizliği” olarak tanımlanırken (Jary ve Jary, 2000: 480); Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (www.tdk.gov.tr), “yoksul olma durumu, yoksulluk, sefillik, sefalet, fakirlik halleri” olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlamaya göre yoksulluk hali, kişilerin gelir seviyeleriyle ilişkili olarak konumlandırılarak, bu durum üzerinde etkili olan sosyal, siyasal, kültürel diğer etkenler göz ardı edilmektedir.

Şentürk (2009: 207) modern öncesi dönemde manevi bir duruma işaret eden yoksulluğun, sanayi devrimi sonrasında sadece maddi olanaklardan yoksunluğu ifade ettiğini belirtmekte ve düşük ücretlerle uzun süreler yaşamak zorunda kalan ve geçim sıkıntısı yaşayan insanları mutlak yoksul olarak nitelendirmektedir. Sadece temel insani yaşam standartlarından yoksun olma halinin dışında, daha geniş bir tanımlama ile yoksulluk; yüksek suç oranı, kötü konut ve sağlık koşulları, coğrafi olarak kent imkânlarından uzak, izolasyon alanlarında yaşanması gibi boyutları ile de kavramsallaştırılmaktadır (Tekeli, 2000:145; Sidney, 2009: 173). Üzerinde mutabık kılınmış bir tanım olmasa da yoksulluk, genellikle “mutlak ve göreceli yoksulluk” olarak kategorize edilmektedir (Drewnowski, 1977: 183-184; De Verteuil, 2014: 57; Tekeli, 2000: 142; Kaygalak, 2001: 125; Ataç, 2012: 269).

Rowntree tarafından yapılan tanımlamadan da görülebileceği üzere, yoksulluğa ilişkin yapılan ilk kavramsallaştırmalar mutlak yoksulluğu açıklar niteliktedir. Fakat, II. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da baş gösteren Keynesyen refah devleti modeli ile birlikte, yoksulluğun farklı boyutlarının da olduğunun görülmesi, mutlak yoksulluk tanımını yetersiz kılmıştır (Şentürk, 2009: 207). Bir kişinin yoksul olarak nitelendirilmesinin yaşadığı toplumun koşullarında belirleneceği varsayımı altında,

yoksulluğun göreliliğini esas alan yeni bir tanımlamaya başvurmak gerekmiştir (Aldemir ve Özpınar, 2004: 3-4). Bu bağlamda kavramsallaştırılan “görelî yoksulluk” ise Tekeli’ye (2000: 142) göre; bireyin yalnızca biyolojik olarak değil aynı zamanda sosyal olarak da kendini yeniden üretebilmesi için bir toplumda kabul edilebilir en aşağı tüketim düzeyinin altında hayatını idame ettirmesi anlamını taşımaktadır. Kalaycıoğlu ve Ritterberger-Kılıç (2002: 200) görelî yoksulluğun, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kültürel yapısına ve gelir dağılıma bağlı olarak toplumdaki diğer kesimlerle yaşam standartlarının (konfor, yaşam koşulları ve etkinliklere katılım gibi) görece karşılaştırılmasıyla ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Görelî yoksulluk, yalnızca hayatta kalmak için gereken maddî seviyedeki ihtiyaçlarla değil aynı zamanda eğitim, sağlık, kültür ve daha genel olarak sosyal entegrasyon bakımından tipik sanayi toplumlarının çoğu faydasından dışlanan ve hayatta kalmaya çalışan bireylerin ve ailelerin bütünü kapsayacak içerikte genişletilebilmektedir. Topgül (2013: 281), mutlak ve görelî yoksulluk kavramlarının yoksulluğu tam olarak açıklayamadığı ve insan kapasitesine vurgu yapmadığı gerekçesiyle bu iki kavramdan daha kapsamlı olan “insani yoksulluk” kavramının yaygın olarak kullanılmaya başlandığını dile getirmektedir. Çok temel veya “tahammül edilebilir” bir yaşamı sürmek için gereken olanak, fırsat ve seçimlerden yoksunluğu anlatan insani yoksulluk kavramı, “insanca yaşama imkânlarına sahip olma” durumunu tanımlama amacı gütmektedir (Doğan ve Tatlı, 2014: 118). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından kavramlaştırılmış “insani yoksulluk endeksi” yoksulluğun tanımlanması konusunda önemli bir ölçüt olarak görülmektedir (UNDP, 1997: iii; Hattatoğlu, 2007: 8; Kurşuncu, 2006: 15). UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) (1997: 14) tarafından insani yoksulluğu ölçmek için geliştirilen İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index); yaşam süresi (40 yaşın altında yaşam süresi), eğitim hizmetlerinden yoksunluk (okuma yazma bilmeyen yetişkinler), ekonomik ve sosyal imkânlardan yoksunluk (sağlık hizmetlerine ve güvenli su kaynaklarına erişemeyen ve ortalama kilonun altındaki beş yaş altı nüfusun oranı) kriterlerini temel almaktadır.

Yoksulluk ile bağlantılı son dönemde yaygınca kullanılan kavramlardan bir diğeri ise “kent yoksulluğu” kavramıdır. Serbest piyasa rekabetinde artan baskıya ve hayatlarını idame ettirmeye yetecek gelirden ciddi erozyona maruz kalan kırsal nüfus ve zanaat becerilerine sahip olmayan yeni kentleşmiş çalışan sınıfın değişen yaşam koşulları, bu grupların geleneksel sosyal hayat formundan yaşanan değişiklikler ve yeni göç dalgalarıyla beslenen nüfusun iş piyasasında limitleri zorlayarak aşırı talebe yol açması, kentsel yoksulluk kavramını oluşturan önemli fenomenler olmaktadır (Mingione, 1996: 7).

Tarımdan kopan nüfusun kentlerde sanayi ve hizmet sektöründe iş bulma olanaklarının kısıtlılığı, yoksulluk ve yoksulluğa bağlı sorunları derinleştirmektedir (Ergun, 2013: 367; Yılmaz ve Bulut, 2009: 5). Ergun’a (2013: 364) göre kent yoksulluğu, ekonomik bir sorun olmanın yanı sıra; gelir, eğitim, sağlık ve güvenlik alanlarının oluşturduğu bireysel gelişim; konut, kentsel alt yapı ve doğal çevrenin oluşturduğu fiziksel koşullar ve aile, enformel örgütlenmeler, siyasal partiler, sivil toplum kuruluşları ve cemaat ilişkileri alanlarının oluşturduğu toplumsal ilişkiler eksenlerinde temellenmektedir. Kent yoksulluğuna ilişkin bir diğeri tanımlama Çolakoğlu (2003: 466-467) tarafından aktarılmaktadır: “Ekonomik ve sosyolojik yaklaşımları ile kentteki belirli bir bölgenin belirli kaynaklardan yoksun oluşu ile kentin görelî dengesizliği, düzensizliği ve bozulan fonksiyonelliği anlamına gelmekle birlikte, aynı zamanda sosyal etkinlik,

yetkinlik ve kurumsal açıdan da bir yetersizlik anlamına gelmektedir.” Kent yoksulluğunun yanısıra kent yoksulları kavramı da; nüfusun kentlerde yaşayan belli bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafik olarak belirlenmiş asgari bir geçim standartını sağlayabilecek kaynaklara ve barınma ihtiyacını giderici konuta ulaşamayarak, davranışsal – toplumsal ilişkiler açısından sorun yaşayabilecek durumda olması şeklinde açıklanmaktadır (Kalaycıoğlu ve Ritterberger-Kılıç, 2002: 201). Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı’na (United Nations Human Settlement Programme, 2003: 29) göre kent yoksulluğu, sadece bir kentte yaşayan insanların düşük gelire sahip olmasıyla değil, aynı zamanda yaşadıkları olumsuz koşullar karşısında onlara destek olabilecek yeterli ya da istikrarlı kaynakların yoksunluğuyla da ilintilendirilmektedir. Bunların yanında yaşam alanların aşırı kalabalıklığı, düşük kalitesi ya da güvensizliğiyle; güvenilir su kaynaklarına, yeterli temizliğe, sağlık güvencesine ya da okullara erişim sağlayamamalarıyla; destekleyici güvenlik ağı yetersizliğiyle; ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yanı sıra sivil ve politik haklara ilişkin düzenleme ya da mevzuat tarafından korunmamasıyla; politik sistem içerisinde reddedilmeleriyle de bağlantılıdır (Tekeli, 2000: 145).

3. TÜRKİYE’DE KENT YOKSULLUĞU VE ÇOCUK

Onuncu Kalkınma Planı Çocuk Çalışma Grubu Raporu’nda (2014: xi) Türkiye’de çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunların önemli bir bölümünün ülkenin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerinin bir yansıması olduğu dile getirilmekte; çocuklara ilişkin temel göstergeler incelendiğinde yoksulluk, eğitime erişim, çocuk işçiliği, suça sürüklenme gibi sorunların çocukları çevrelediği belirtilmektedir.

Türkiye’de çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı, 2013 yılında %29,7 olup çocuk nüfusun %27,3’ünü “0-4”, %27,6’sını “5-9”, %28’ini “10-14”, %17,2’sini ise “15-17” yaş grubu oluşturmaktadır (TÜİK, 2014: 3, 8). Kalkınma Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Türkiye Ofisi verilerine göre on beş yaşından küçük çocukların neredeyse dörtte biri ulusal yoksulluk sınırı altında bulunmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 1). 2012 yılında TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından yapılan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” sonuçlarına göre ise 18 yaşından küçük erkeklerin %32,8’i, kızların ise % 32,7’si yoksulluk riski altında bulunmaktadır (TÜİK, 2014: 100). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) “Bir Bakışta Toplum 2014 - Kriz ve Sonrası” Raporu’na (2014: 112) göre, 2007-2010 yılları arasında Türkiye’de yoksulluk düzeyinin % 1’in üzerinde; 2007 yılından bu yana Türkiye’nin de dahil olduğu 16 ülkede çocuk yoksulluğunun ise % 2’nin üzerinde arttığı belirtilmektedir. UNICEF (2014: 8) “Innocenti” Raporunda yer verilen bir tabloda ise, 2008-2012 yılları arasında Türkiye’deki çocuk yoksulluğu oranında yüzde 2,76’lık bir düşüş olduğuna (2008 yılında %33 iken 2012 yılında %30,2’dir) yer verilmekle birlikte Türkiye’de yaşayan çocukların yüzde 30,2’sinin hâlâ yoksulluk sınırı içinde bulunduğu belirtilmektedir.

Dünya çocuklarına ilişkin temel göstergeler (UN, 2014: 11) kentleşmenin hızla sürdüğünü ve 2050 yılında dünya üzerinde her on kişiden yedisinin kentlerde yaşayacağını, kır ve kent arasındaki eşitsizliklerin önlenemediğini ve çocukların son derece önemli sorunlarla karşı karşıya olduğunu anlatmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2012a: 3). Türkiye’de kentleşme, yoksulluğu derinleştiren bir olgudur. Sanayileşme ve kentleşmeye bağlı göç hareketlerinin kentlerde yoğunlaştırdığı nüfusun, iş edinme ve yaşam koşullarını iyileştirme olanaklarının daralması, kentsel yoksulluğun temel nedenlerindedir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 35). Kentsel yoksullukta, temel

ihtiyaç maddelerine ulaşmadaki gelir yetersizliği ile birlikte barınma, iş güvenliği, eğitim gibi hizmetlerden yoksunluk söz konusu olup çevresel koşullar, sağlık hizmetleri, tüketim tercihleri, kamusal nitelikte hizmetlere ulaşma ve sivil haklar da kentsel yoksulluk konusunda dikkate alınan temel göstergeleri oluşturmaktadır (Gürler Hazman, 2010: 143). Kente göçle gelmiş, ancak kentsel bütünleşmesini sağlayamamış, yoksulluğun getirdiği olanaksızlıklarla, haklarından yeterince yararlanamayan, geçerli bir mesleği ve kentsel yaşamın gereklerini karşılayabilecek becerileri olmayan, kültürel değerleri farklı ailelerin kentlere yığılması beraberinde Şekil 1’de gösterilen birbirini de tetikleyen birçok sorunu da gündeme getirmektedir (Barış, 2014: 87).

Şekil 1. Kent Yoksulluğu ve Sorunlar

Kaynak: *Dedeoğlu, 2004.

Kentsel dönüşüm projelerinin getirdiği sorunlar da kent yoksullarının direncini kırmaktadır (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009: 7). Ergun’a göre (2008: 256) kentsel dönüşüm projeleri, genellikle yoksul ve marjinal kesimlerin yaşadığı alanlarda uygulanmakta ise de bu süreçte kötü yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla daha çok rantı yüksek alanlara sermayenin sahip olma kaygısı gözlenmekte; insanlar büyük oranda borçlandırılarak yerlerinden edilmektedirler.

Kentlerdeki tüm bu olumsuz etkilerden dezavantajlı gruplar olarak tanımlanan kadınlar, çocuklar, gençler ve özürliüler çok daha fazla etkilenmektedir. Çocuklar, beslenme ve sağlık sorunları yaşama, aile bütçesine katkı sağlamak için eğitime devam edememe, şiddete maruz kalma gibi sorunların yanı sıra yargı sistemiyle tanışma, sokaklara savrulma gibi risklere, kent yaşamı ve kentsel ortamların getirdiği diğer tehlikelere özellikle açık halde bulunmaktadır (UNICEF, 2012a: 7). Merkezi yönetim tarafından kentsel ortama müdahale edilmekteyse de bu müdahale genellikle “sessiz kesimler” olarak bilinen yoksullar ile bu kesimin çocuklarına yeterli olmamaktadır (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009: 39).

3.1. Çocuk Emegi Sorunu:

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Kentleşme Şurası Raporu'nda (2009: 68) çocuk yoksulluğu kısır döngüsünde birincil etmeni “çocuk emegi olgusunun” oluşturduğu vurgulanmaktadır. Özellikle köyden kente göçün hızlanması ile ailelerin ekonomik olarak zor duruma düşmeleri, çocukları sokaklarda¹ ve bazı iş sektörlerinde çalışmaya itmektedir (Karaman ve Özçalık, 2007: 33). Yıldız'a (2006: 137) göre de kentsel yoksulluk Türkiye'de çocuk işçilerin artışını körükleyen bir sorun olup çocuklar, sosyal güvenlik haklarından yararlanamama, uzun çalışma süreleri ile kötü, sağlıksız ve güvenlikten yoksun ortamlarda ağır şartlarda çalışma, işten çıkarılma riskine karşı her türlü kötü muameleye boyun eğme gibi problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. UNICEF Raporu'nda (2012a: 15) Türkiye'deki çocukların sokaklarda, sanayi ve hizmet sektöründe tehlikeli sayılabilecek işler yaptığı dile getirilmekte; bu durumun çocukları sağlık ve gelişim haklarından (fiziksel, duygusal ve bilişsel) yoksun bıraktığı ve çocukların geleceklerini olumsuz etkilediği ifade edilmektedir. Bedensel sağlık sorunlarının yanısıra, okul, oyun ve arkadaşlarından ayrı kalmaları ya da çevrenin onlara karşı bakış açısı çocukları psikolojik olarak etkilemektedir (Karaman ve Özçalık, 2007: 39-40).

TÜİK'in (2013: 89) 2012 yılında uyguladığı Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre, 6-17 yaş grubunda bulunan 15 milyon 247 bin çocuğun % 5.9'u çalışma yaşamında bulunmaktadır. 2012 yılı sonuçlarına göre çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6 iken 15-17 yaş grubunda %15,6'dır. 6-17 yaş grubundaki erkek çocuklarında, istihdam oranı %7,9 'dur. Bu oran, kız çocuklarında %3,7 olarak gerçekleşmiştir. 15-17 yaş grubu için erkek çocukların istihdam oranı %21,7 iken bu oran kız çocuklarında %9,1'dir. Bu yaş grubundaki erkek çocukların istihdam oranının, kız çocukların yaklaşık 3 katı oranında olduğu görülmektedir. Bu yaş grubundaki çocukların %66,5'i kentsel, %33,5'i kırsal yerlerde dir. Çocukların %91,5'i bir okula devam ederken, %8,5'i okula devam etmemektedir.

Yetim ve Çağlayandereli'nin (2007: 55) Mersin'de sokak çocukları konusunda yapmış oldukları çalışmalarında çalışmanın en önemli bulgusu ; “kentte yaşayan her beş kişiden ikisinin ailenin yoksulluk ve yoksunluk durumlarında bir son çare olarak çocuğunu sokakta çalıştırmasına ilişkin olumlu-onaylayıcı toplumsal algılara sahip olmasıdır” şeklinde dile getirilmektedir. Çocuğun, yoksullukla baş edebilmenin bir tampon aracı olarak görülebildiği; bu nedenle de bu durumu onaylayan kültürel kodların değiştirilmesi yönünde sosyal politikalar üretilmesinin önemine dikkat çekilmektedir. Parin'in (2012: 458- 459) çalışmasında da, çocukların çalışması konusunda kültürel bir engel olmadığı gibi aksine çocukların bu yönde baskı gördüklerine dikkat çekilmektedir. Yetişkin emek gücünün yükünü üstlenen çocukların yaş ve fiziki yapıları gereği yapmakta zorlandıkları bir iş kolunda yer almaları, “kırsal alandan göçle kente gelen nüfusun kente tutunma stratejilerinden biri” olarak değerlendirilmektedir.

Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin 32. maddesi “çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte işlerde

¹ Parin'in (2012: 450) çalışmasında belirlediği sokak işleri şunlardır; küçük oto sanayi, marangoz atölyesi, lokanta, kahvehane gibi kapalı alanlar ile mendil, selpak, sakız, çakmak, simit satıcılığı, tırtıcılık, ayakkabı boyacılığı, oto cam siliciliği, çöp toplayıcılığı, dilencilik, hamallık/nakliyecilik.

çalıştırılmaya" karşı korunma hakkını öngörmektedir. Sözleşme ayrıca devletlere bu amaca yönelik yasal, idari, sosyal ve eğitsel önlemler almaları çağrısında bulunmaktadır (unicef.org.tr). Türkiye'de, çocukların ve gençlerin korunması Anayasa tarafından güvence altına alınmış olup kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı ve küçüklerin çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı hüküm altına alınmıştır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 71. maddesi başta olmak üzere mevzuatta 15 (on beş) yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasak kapsamındadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013: 22). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi'nde (2013: 24) etkili bir izleme sisteminin olmayışı, çocuk işçiliğini önleme çalışmalarındaki en önemli engellerden biri olarak belirtilmektedir.

3.2. Beslenme ve Sağlık Sorunu:

Yoksulluk içinde yaşayan çocukların büyük bir kısmının güvenli yaşam alanları olmadığı gibi sıklıkla kalabalık ve yetersiz barınma koşulları altında yaşadıkları da bilinmektedir (Konuk Şener, 2014: 65). Dünya üzerinde her gün otuz binden fazla çocuk doğrudan yoksulluk ile ilişkili nedenlerle yaşamını yitirmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 3). Sosyo ekonomik düzeyi düşük bölgelerde ve gecekondu alanlarında yapılan bilimsel araştırmaların verileri (Karataş ve Keleş, 2005; Konuk Şener ve Ocakçı, 2014; Koyun ve Çiçekoğlu, 2011; Gürarslan Baş ve Karataş, 2013) yoksulluğa bağlı olarak görülen beslenme yetersizliği başta olmak üzere kötü - sağlıksız barınma ve yaşam koşulları, sağlık hizmetlerine ulaşamama, ilaç alamama gibi nedenlerle ortaya çıkan sağlık sorunlarını ortaya koymaktadır. Örneğin Eryurt ve Koç'un (2009: 113) araştırmasında, yoksul hanelerde dünyaya gelen çocukların bir yaşını tamamlamadan ölme ihtimallerinin zengin hanelerde yaşayan çocuklardan 4.7 kat; beşinci yaş gününü göremeden ölme ihtimallerinin ise 3.5 kat daha fazla olduğu yönündeki saptamalara yer verilmektedir. Gürarslan ve Baş'ın (2013: 141, 147) Muş ilinin sosyo-ekonomik düzeyi en iyi ve en düşük iki mahallesinde gerçekleştirdiği araştırma sonucuna göre ise, sosyo-ekonomik düzeyi düşük mahallede yaşayan çocukların, daha fazla ve daha sık hastalandıkları, kronik hastalığı olan çocuk sayısının daha fazla olduğu, bu çocuklarda üst solunum yolu enfeksiyonu, ishal-kusma, ateşli hastalık, idrar yolu enfeksiyonu ve paraziter hastalıkların daha fazla görüldüğü ortaya konmaktadır. TÜİK sağlık araştırması sonuçlarına göre; kentte yaşayan çocukların, ağız ve diş sağlığı, göz, mikroplu hastalıklar, cilt, beslenme ile ilgili hastalıklar, işitme sorunları, ruh sağlığı sorunları ve iskelet sistemi hastalıkları olmak üzere sekiz ayrı hastalık türünde kırsal kesimdeki akranlarına göre daha sağlıksız olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2014: 51).

Türkiye'de 2005 yılında her bin canlı doğumdan 21,4'ü bir yaşından önce ölümle sonuçlanırken bu oran 2011 yılı itibarıyla 7,7'ye düşmüştür. Beş yaş altı çocuk ölüm hızı ise yaklaşık olarak binde 26,6'dan binde 11,3'e düşmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 6). Bu olumlu gelişmelerle birlikte UNICEF Raporu'nda (2012a: 24) Türkiye ile bu alandaki başarılı olan ülkeler arasında hala bir mesafenin olduğu ve bu sorunun büyük ölçüde ülkenin daha az gelişmiş bölgelerindeki ölüm hızlarının yüksek olmasından kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Çocuk beslenmesi alanında da iyileşmeler olmakla birlikte ciddi sorunların bulunduğu, çocukların %10'unda bodurluk olduğu ifade edilmektedir.

3.3. Eğitim Sorunu:

UNICEF Raporu'nda (2012b: 36-37) eğitimden dışlanma ve hane geliri arasında çarpıcı keskinlikte bir ilişkinin bulunduğu ifade edilerek okula başlamayan, zamanında kaydolmayan, okuldan erken ayrılan çocukların genel olarak sosyoekonomik düzeyi oldukça düşük ailelerden geldiğine yönelik araştırma bulgularına yer verilmektedir. Bu bulgu; hane halkının eğitimle ilgili masrafları karşılayamaması gibi doğrudan bir nedenle, ayrıca çocuğun yetersiz beslenme, kronik açlık, kötü sağlık durumu ve çocuk işçiliğine maruz kalması gibi dolaylı nedenlerle ilişkilendirilmektedir. Yoksulluğa maruz kalan çocuklar eğitim hizmetinden yeterince faydalanamamakta bu durum gelecek yaşamlarını da ipotek altına almakta, bu çocuklar yetişkin olduklarında düzenli iş bulamamakta, kamu hizmetleri almak veya çocuklarına yeterince bakmak için gerekli bilgilerden yoksun kalmaktadır (Konuk Şener, 2014: 66). Aynı zamanda daha yoksul ailelerde yetişen çocukların beyninin daha varlıklı ailelerden gelen çocuklara göre daha az geliştiği ve standartlaştırılmış testlerde daha başarısız oldukları ifade edilmektedir (Schuster, 2016).

Beklenen okullaşma süresi açısından Türkiye 187 ülke arasında 92. sırada yer almaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 6) 9. ve 10. plan dönemleri arasında bu konuda dikkat çekici bir iyileşmenin sağlanamadığı belirtilmektedir. TÜİK (2014: 15) tarafından 2012 yılında gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre; okula devam etmeyen (okulu terk eden veya hiç okula gitmemiş olan) çocukların okula gitmeme nedenlerinden ikinci sırada yer alan unsuru; %19,6 ile "okul masraflarının karşılanamaması" oluşturmaktadır. UNICEF (2014: 10) "Innocenti" Raporu'nda yer verilen bir tabloda 15-24 yaş arası eğitime devam edemeyen- çalışmayan genç nüfus oranında 2008 ve 2013 yılları arasında %11,5 gibi diğer ülkelerde söz konusu olmayan bir başarı ile yüksek bir oranda düşüşün gerçekleştirildiği bilgisine yer verilmektedir. Ancak bu düşüş sonucunda 2013 yılında %25,5'lik bir orana ulaşılsa da, bu oranla Türkiye'nin 41 ülke arasında İsrail'den sonra en yüksek ikinci orana sahip ülke konumunda olduğu görülmektedir.

3.4. Sosyal Dışlanma Sorunu:

Sosyal dışlanma bireylerin - temel eğitim/becerilerden mahrumiyet, ayrımcılık ya da temel tetikleyici faktörlerden biri olarak yoksulluk nedeniyle- toplumun dışına itilmeleri, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterince yararlanamamaları ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecidir (Yıldız, 2007: 61-62; Adaman ve Keyder, 2007: 83). Kentsel yoksulluk bölgelerinde yaşayan çocuklar kuşkusuz sosyal dışlanma süreçlerine karşı en savunmasız durumda olan bireyleri oluşturmaktadır. Buğra'ya göre (aktaran Acar, 2007: 87-88) yoksullar, yoksul olmayanlarda çeşitli bulaşıcı ve ahlaki hastalık endişeleri uyandıran, "sosyal patlama" türü korkularının önemli aktörleri olmaktadır. Bu tür korkulardan kaynaklanan tepkiler, yoksulları tecrit etme ve kontrol altında tutma eğilimleri şeklinde kendilerini gösterebilmektedir. Adaman ve Keyder (2007: 85) tarafından Türkiye'deki altı büyükşehirin gecekondu bölgelerinde 1863 denekle yürütülen anket çalışmasıyla gerçekleştirilen çalışmada, araştırmaya katılanların yarıya yakınının (%46'sının) yoksulluk nedeniyle kendilerini toplumdan dışlanmış hissettiği ortaya konmaktadır. Şatıroğlu'nun (2004: 181-182) çalışmasında ise; İstanbul'da doğan ama Bayramtepe'li olan çocukların kentteki yoksulluğu, dışlanmışlığı betimlenmekte; eğitim yoluyla da olsa topluma katılma şansları sorgulanmaktadır. Çocukların ancak televizyon aracılığıyla

İstanbul'u (merkez semtlerini) tanımlayabildikleri ve gelecek kaygılarının olduğu dile getirilmektedir.

3.5. Sokakla ve Yargıyla Tanışma Sorunu:

Göç yoluyla kırdan kente göç etmiş eğitim düzeyi düşük, işsiz, mesleksiz, aile içi şiddetin yaşandığı çok çocuklu yoksul hanelerde büyüyen çocuklar, sokak çocuğu olmaya potansiyel olarak aday görülmektedir (Yıldız, 2007: 62). Sokak çocukları yukarıda yer verilen (çocuk emeği, beslenme, sağlık, eğitim, dışlanma) tüm sorunlarla bir arada baş etmek zorunda kalmakta, geleceklerine hazırlanabilmek bir yana temel gereksinimlerini gün içinde karşılayabilme konusunda yaşamlarını kontrol edebilme gücünden mahrum kalmaktadır. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çocukların içinde buldukları çaresiz koşulları anlamaktan çok onları "bireysel-toplumsal güvenliği ve huzuru tehdit eden gruplar" olarak görmek, kamuoyunun sokak çocuklarına ilişkin bakışını oluşturmaktadır. Toplumsal tepkiler genellikle acıma veya düşmanca duygular besleme şeklinde ortaya çıkmaktadır (Acar, 2007: 87-88). Bademciye (2013: 334) göre ekonomik güçlükler içinde kentin kıyılarında marjinal şekilde yaşayan çocuklar kent yaşamına, yine marjinal konumda katılabilmekte, 'merkeze' ise ancak çalışan çocuk konumunda gelebilmektedirler. Kentin olanaklarının sınırlı ve yetersiz olması bu çocukların kent yaşamına uyum sağlamalarını zorlaştırmakta; sokakta çalışan çocukların zaman içinde sokakta yaşamaya başladıkları görülmektedir. Barış (2014) sokakta yaşayan çocukların betimleyici özelliklerini; "madde bağımlılığı, risk altında-marjinal hayat, toplumsal alandan tecrit, suç işleme" olarak belirlemektedir. Sokakta yaşayan çocuklar sorununun sosyo ekonomik faktörlere dayalı temel nedenlerini ise; göç, çarpık kentleşme, gecekondulaşma, yoksulluk ve nüfus artışına bağlamaktadır. Sokakta yaşamının getirdiği riskleri ise; istismara uğrama, fuhuş, eşcinsellik, kronik bulaşıcı hastalık, eğitimsiz kalma, çete ve örgütler tarafından suç işlemeye zorlanma, barınma sorunu ve beslenme başlıkları altında toplamaktadır.

Kentler, artarak büyüyen ve çeşitlenen suçların en yaygın olarak işlendiği merkezler olma durumuna gelmiştir. Fırat'a (2008: 224) göre bu suçların tümü en doğrudan şekilde yoksulluk ile ilişkili olup işsizlik birçok kriminal vakanın da yaratıcısı olmak üzere hızlı bir büyüme göstermektedir. Avcı (2008:49) tarafından Erzurum E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na getirilmiş ve kurumda tutuklu olarak bulunan 18 yaş altı çocuklarla yapılan araştırmada sonucunda ailenin göç etmiş olmasının, ailenin konut ve demografik özelliklerinin, suça yönelmeye etkisinin olduğu bulunmuştur. Hancı (1995) tarafından 1991-1993 yılları arasında İzmir Çocuk Mahkemesi'nde davaları sonuçlanan 3327 olgunun karar kartonları incelenerek çocukların oturdukları semtler araştırılmış; %74,3'ünün şehirdeki gecekondu ve kısmen gecekondu bölgelerinde oturduğu belirlenmiştir. Gecekondu sorununun özellikle çocukları ve genç kuşakları etkileyerek suç potansiyelini arttırdığı sonucuna varılmıştır. UNICEF'in Çocukların Durumu Raporu'nda (unicef.org.tr) Türkiye'de yargı sistemi ile tanışan çocukların gördüğü muamelenin henüz büyük ölçüde bu alandaki uluslararası standartlarına uygun düşmediği, çok sayıda çocuğun yetişkinlerin davalarının da görüldüğü mahkemelerde yargılandığı, gözaltı koşullarının ise son derece elverişsiz olabildiği konularında eleştirilere yer verilmekte, mağdur durumdaki çocukların ikincil mağduriyetlerle karşılaşabildiğine dikkat çekilmektedir. Onuncu Kalkınma Planı Çocuk Çalışma Grubu Raporu'nda (2014: 14) suça sürüklenen çocuklar olgusunun ise 2000'li yıllardan itibaren kamuoyunun gündemini meşgul ettiği; mevcut istatistiklerin ve projeksiyonların suça

sürüklenme riski altındaki çocuk sayısının hızla arttığını gösterdiği ifade edilmektedir. Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü tarafından İstanbul Milletvekili Sedef Küçük'e Ait 7/5747 esas nolu soru önergesine verilen yazılı cevaba göre Türkiye'de 15 Mayıs 2012 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında 2206 çocuk bulunmaktadır. Bunlardan 1797'si tutuklu, 409'u ise hükümlüdür. En çok işlenen 10 suç ise sırayla adam öldürme, uyuşturucu, yağma, hırsızlık, yaralama, cinsel suçlar, sahtecilik, dolandırıcılık, adam öldürmeye teşebbüs ve fuhuş suçlarıdır.

3.6. Mülteci ve Sığınmacı Çocuklar ve Yoksulluk Sorunu²:

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu önemli çocuk yoksulluğu sorun alanlarından bir diğeri ise, bugün sayıları yaklaşık olarak 1,5 milyonu bulan mülteci ve sığınmacı çocuğun içinde bulunduğu koşullardır (UNHCR, 2016). Bu çocukların önemli bir kısmı yaşamlarını yoksulluk içerisinde idame ettirmenin yanı sıra, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere erişimde de problemler yaşamakta ve cinsel ve fiziki şiddete maruz kalmaktadır (UNHCR, 2015: 4).

Çocuklar için önemli sorun alanlarından birisi olan çocuk işçiliğine ilişkin mülteciler hakkında rakamsal verileri gösteren resmî belgeler olmasa da sayıca artış gösterdiği bilinmektedir (Terre Des Hommes, 2016: 36). Çocuk işçiliğinin yanı sıra dilencilik de mülteci çocuklar arasında oldukça yaygın bir şekilde kendisini göstermektedir (Harunoğulları, 2016: 30).

Mülteci gruplar içerisinde en kırılgan özneyi oluşturan çocukları eğitim hayatından kopararak çalışmaya iten en güçlü motivasyonu, çocukların ve ailelerinin yaşadığı yoksulluk oluşturmaktadır. Çoğunlukla kentsel alanda yaşamlarını sürdüren mülteci gruplar derin ekonomik sorunlarını aşmak için kendilerinin yanında çocuklarını da çalıştırmaktadır. Çocuklar kimi zaman kendi istekleriyle kimi zaman ise aileleri tarafından zorlanılarak çalışmakta ve gerek çocuk gerekse mülteci olmaları dolayısıyla kötü çalışma koşulları, uzun çalışma süreleri, düşük ücret, işçi sağlığı ve iş güvenliği ile sosyal güvenlik gibi birçok sorunla yüzleşmektedirler (Küçükkalay vd., 2000: 19).

4. NEVŞEHİR'DE ÇOCUK YOKSULLUĞU

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Merkezi ve yerel yönetimlerin sosyal politika ve hizmetlerini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmeleri, yoksullukla mücadele plan ve programlarını isabetli bir şekilde belirleyebilmeleri; yoksulluğu nicel ve nitel verilerle bilimsel/objektif bir şekilde saptamalarına bağlıdır. Ancak yoksulluğun ölçülmesi konusunda, zaman ve mekâna bağlı tartışmalarla da birlikte hemfikir olunan tek tip yöntem, tanım ve yaklaşımdan söz etmek mümkün değildir. Çocuk yoksulluğunu ve yoksunluğunu ölçmek için benimsenen önceki yaklaşımlar, hane gelirine veya ebeveynlerin çocukları hakkındaki beyanlarına dayanmaktadır. Fakat son yıllarda sosyal göstergelerin ve çocukların öznel perspektiflerinin dikkate alınması ve çocukların araştırmaların aktif katılımcısı haline gelmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Gill and Bradshaw, 2012; SPM, 2012; UNICEF, 2011-2015: 6).

² Nevşehir mülteci ve sığınmacı ailelerin yerleştirildiği uydu kent olarak tanımlanan Andolu kentlerinden biridir. Çocuk yoksulluğunun her türlü somut görünümüne Nevşehir'de mültecilerin ve sığınmacı ailelerin yaşadığı mahallelerde ve yakın çevresinde rastlamak mümkündür. Barınma, beslenme, eğitim sorunları dışında çocukların şehir içi trafiğinde canlarını tehlikeye atarak cadde ve sokaklarda mendil ve su satmaya çalıştıkları sıkça görülmektedir (Akıllı ve Dirikoç, 2015).

Bu araştırma 2016 yılı Ekim ayında Nevşehir’de gerçekleştirilmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü’nden elde edilen veriler sonucunda belirlenen 22 yoksul hanede ebeveyn ve çocuklarla görüşme yapılmıştır. Araştırma yöntemi ve soruları kurgulanırken bu konuda saha araştırmasına yer veren bilimsel çalışmalardan ve çocuk yoksunluğu /çocuğun iyi olma hali göstergeleri olarak adlandırılan ve bunların ölçümü için geliştirilmiş Çocuk Yoksunluğu Endeksinden (Child Deprivation Index) yararlanılmıştır.³

4.2. Demografik Verilerle Yoksul Hanelerin Profili ve Aile Yapısı

Araştırma kapsamında yoksul hanelerde görüşme yapılan ebeveynlerin 19’unu kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem içerisinde yaklaşık %86 gibi büyük bir oranını kadınların oluşturmasının nedeni; çocukların yaklaşık %82’sinin (18’inin) anneleri/büyükannele(vasi) ile birlikte yaşamasından, yani tek ebeveyne sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Ebeveynlerin yaş aralığı dağılımı farklılık göstermektedir. Ebeveynlerin en yoğun olduğu yaş aralığı 41-50 yaş aralığı olup %36’lık bir oranını 21-40 yaş aralığındakiler oluşturmaktadır. Görüşme yapılan ebeveynlerden 50 yaşından daha büyük olanlardan 7’si (%31,82), büyükanne ve büyükbaba olarak tespit edilmiştir. Belli bir yaşın üstünde olan söz konusu grubun, özellikle küçük çocukların bakımında zorlandığı fakat gene de gayret göstererek bakıma devam ettikleri de gerek kendi ifadelerinden gerekse görüşme esnasında görülmektedir.

Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde dikkat çeken noktaların başında, onların eğitim durumu gelmektedir. Görüşülen ebeveynlerin yaklaşık %30’u okuryazar olmayıp, okuryazar olmayanlar da dahil %77,27’sinin eğitim durumu ilkökul mezuniyeti ve altındadır. Eskicumalı ve Eroğlu (2001: 182) çalışmalarında ailenin sosyo-ekonomik durumunun ve ebeveynlerin eğitim durumlarının, çocukların problem çözme yeteneğinin gelişmesini etkilediğini ifade etmiştir. Çocuk yoksulluğunun da ebeveynlerin eğitim durumları ile ilintili olduğunu söylemek mümkündür. Ebeveynlerin yüzde 81’i Nevşehirlidir ve %72’si de herhangi bir yerden göç ederek gelmemiştir. Yani görüşmeye katılanların çoğunluğunu toplumsal köken olarak Nevşehir’in yerlisi oluşturmaktadır. Araştırma soruları arasında yer almamakla birlikte görüşme esnasında kadın ebeveynler arasında erken yaşta evlendirildiklerini belirtenler, çocuklarını da erken yaşta evlendirdiklerini⁴ ifade edenler olmuştur. Görüşmecisi S.A. 17 yaşındaki kızının ortaokulu bitirdikten sonra eğitim hayatını devam ettiremediğini, 16 yaşında evlenerek aileden ayrıldığını belirtmiştir. N.K. ise hem bu durumu hem de yoksulluklarını şu sözleriyle dile getirmiştir; *“Çilelere taktı annem beni, babam ölünce erken yaşta evlendirdi. Perli perişan bu zamana geldik.”*

³ Kahraman Fatih ve Sallangül Songül (2015), Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:8, Sayı: 1, 339-366.

T.C. Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF (2013), Çocuk Refahı Belgesi, Ankara.

Main Gill and Bradshaw Jonathan (2012), “A child material deprivation index”, Child Indicators Research.

⁴ Çocukların erken evlilik yapmasında hane halkı refah düzeyinin etkili olduğu bilinmektedir (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012: 148). Aynı zamanda erken evlilik yapan çocukların da benzer bir yoksulluk içerisine girdikleri düşünüldüğünde, evlilik yoluyla yoksulluğun yeniden üretimine yol açan bir kısır döngü yaratıldığı görülmektedir (TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 2009: 4). Nevşehir erken evliliğin en çok yaşandığı illerden birdir. TÜİK’in 16-19 yaş evlilik verilerinden yararlanılarak hazırlanan “evlilik haritası” araştırmasına göre Nevşehir erken evliliğin en çok görüldüğü (yüzde 35,1- %41,7 oranında) iller arasında yer almaktadır (t24.comtr).

Tablo 1: Görüşme yapılan ebeveynlere ilişkin bilgiler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Erkek	3	13,64	Okuryazar değil	6	27,28
Kadın	19	86,36	İlkokul Terk	1	4,54
TOPLAM	22	100,00	İlkokul	10	45,45
Yaş	Frekans	Yüzde	Ortaokul	Frekans	Yüzde
21-30	3	13,64	Lise	1	4,54
31-40	5	22,72	TOPLAM	22	100,00
41-50	7	31,82			
51-60	3	13,64			
61-70	3	13,64	Göç Edilen Yer	Frekans	Yüzde
70+	1	4,54	İstanbul	2	9,11
TOPLAM	22	100,00	Ankara	1	4,54
Doğum Yeri	Frekans	Yüzde	İzmir	1	4,54
Kırşehir	1	4,54	Muş	1	4,54
Adana	1	4,54	Çorum	1	4,54
Aksaray	2	9,11	Nevşehir	16	72,73
Nevşehir	18	81,81	TOPLAM	22	100,00
TOPLAM	22	100,00			

31 Aralık 2013 tarihli ADNKS sonuçlarına göre Nevşehir ili nüfusu büyüklük olarak Türkiye'deki iller arasında 60. sırada gelmekte (TÜİK, 2014c: 12), nüfusun %27,7'sini (79.364'ünü) çocuk nüfus oluşturmaktadır (TÜİK, 2014b: 12).⁵Kız çocuk oranı %48,6, erkek çocuk oranı ise %51,4'tür (TÜİK, 2014b: 44). 2014 yılı verilerine göre Nevşehir'de 0-17 yaş grubunda bulunan hanelerin oranı ise %49,7'dir (TÜİK, 2014b: 33).

Tablo 2: Çocuklara ilişkin bilgiler

Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Frekans	Yüzde	Çocukların Yaş Dağılımı	Frekans	Yüzde
2-4	17	77,27	0-5	9	17,30
5-7	4	18,19	6-9	13	25
8+	1	4,54	10-13	15	28,85
TOPLAM	22	100,00	14-18	15	28,85
Hanede Yaşayan Çocuk Sayısı (0-17 Yaş)	Frekans	Yüzde	TOPLAM	Frekans	Yüzde
1	4 hane	18,19	Çocukların Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
2	9 hane	40,90	Okula Gitmeyen/ Okul Öncesi Yaş Grubu	8	15,38
3	6 hane	27,27	Kreş	0	0,0
4	3 hane	13,64	Anasınıfı	2	3,85
TOPLAM	22 hane	100,00	İlkokul	15	28,85
			Ortaokul	14	26,93
Çocukların Tek Ebeveyn İle Birlikte Yaşıyor Olma Nedeni	Frekans	Yüzde	Lise	5	9,6

⁵ 0-4 Yaş: 20.554, 5-9 Yaş: 21.756, 10-14 Yaş: 22.485, 15-17 Yaş: 14.569.

Ebeveynlerin boşanmış olması	9	40,90	Açık Lise	5	9,6
Ebeveynlerin birlikte yaşamıyor olması	1	4,54	Üniversite	1	1,93
Ebeveynlerden birinin vefat etmiş olması	4	18,18	Özel Eğitim Merkezi	1	1,93
Ebeveynlerden birinin cezaevinde olması	4	18,18	Diplomasız	1	1,93
TOPLAM	18	81,81	TOPLAM	52	100,00

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen hanelerin büyüklüğü; %77'lik bir oranla 2-4 arasında değişen kişi sayısından oluşmaktadır. Hanelerde yaşayan 0-17 yaş aralığındaki çocuk sayıları tespit edilmiştir. Buna göre 18 ve üzeri yaşa sahip diğer çocuklar haricinde, hanelerin %18,19'u 1; %40,90'ı 2; %27,7'si 3; %13,4'ü 4 çocukludur. 22 hanede toplam 52 çocuk bulunmaktadır.

Çocukların 22'si (%42,3'ü) 0-9 yaş aralığında; 30'u (%57,7'si) 10-17 yaş grubu aralığındadır. 0-5 yaş grubunda 9 çocuk olup bu çocuklardan 8'i okul öncesi bir eğitim kurumuna (kreş/anasınıfı) gitmemektedir. Çocuklardan 29'u (%55,78'i) ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitimini sürdürmektedir. 5'i (%9,6'sı) ortaokuldan sonra örgün öğretime devam edememiş, açık lisede okumaktadır. Görüşme yapılan hanelerin birinde ilkokul 3. sınıf öğrencisi torununun halen okuma yazmayı öğrenememiş olduğu büyükannesi tarafından dile getirilmiştir. Görüşmeci G.Ö. kızının elli gün okula devam etmediğini, bu nedenle de kendilerine ceza geldiğini ifade etmiş; 7. Sınıf öğrencisi 14 yaşındaki görüşmeci N.Ü ise babası hastayken, bakımını üstlendiği için okuluna devam edemediğini, şimdi de kendisinden yaşça küçük çocuklarla birlikte okumak istemediği için okula gitmediğini ifade etmiştir.

Araştırma kapsamında görüşme yapılan 22 hanenin hiçbirinde anne, baba ve çocuğun bir arada olduğu bir aile birlikteliğine rastlanılmamıştır. Her iki ebeveyniyle birlikte yaşayan çocukların ebeveynlerini ise vasilik temsiliyeti kazanan büyükanne ve büyükbabaları oluşturmaktadır. Yani araştırmanın gerçekleştirildiği 4 hanede büyükanne ve büyükbaba ile birlikte yaşanmaktadır. Yine çocuklar 1 hanede vasi büyükbaba, 3 hanede vasi büyükanne ile; 14 hanede ise yalnızca anneleri ile birlikte yaşamaktadır. Çocukların tek ebeveyn ile birlikte yaşıyor olmalarının en büyük nedenini %40,90 oranıyla ebeveynlerinin boşanmış olması oluşturmaktadır. 4 hanede ebeveynlerden biri vefat etmiştir. Diğer 4 hanede ise ebeveynlerden biri cezaevinde bulunmaktadır. Görüşme yapılan hanelerden birinde yaşayan 15 yaşındaki bir erkek çocuk da 2 ay cezaevinde kalarak yeni tahliye edilmiştir. Ebeveyni bu sorunun nedenini ise daha önce yaşadıkları mahalleye ve oğlunun arkadaşlık ilişkilerine dayandırmış; semt değiştirdiklerini, oğlunun psikolojik olarak bu durumdan çok etkilendiğini belirtmiştir.⁶

⁶ TÜİK (2014c:162) 2012 yılı verilerine göre isnat edilen suç türüne göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk sayısı 449'dur (255'i yaralama, 83'ü hırsızlık nedeniyle güvenlik birimine getirilmiştir).

Arı (2016) tarafından Nevşehir'de gerçekleştirilen bir araştırmada 14-17 yaş aralığındaki en az iki kere karakola intikal etmiş 20 çocuğun Nevşehir Çocuk Şubedeki 01.01.2010 – 01.01.2012 tarihlerini kapsayan suç dosyaları incelenmiş ve kendileri ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Çocukların neden suça eğilim gösterdiği sorusuna yanıt aranan bu araştırmada, çocukların ailelerinin ekonomik düzeylerinin çok düşük olduğu, çok büyük bir kısmının annelerinin çalışmadığı, babaların ise düşük gelirli işlerde çalıştıkları saptanmıştır (Arı, 2016: 16).

Özpolat ve Solak (2011) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye'nin Çocuk Mağduriyeti Haritası" adlı çalışmada mağduriyetlerin arka planında makro boyutta kültürel ve eğitsel nedenlerin yanında ekonomik nedenin ön plana çıktığı, sosyo-ekonomik koşulların elverişsizliğinin çocukları ya fail ya da mağdur olarak suça dâhil ettiği ifade edilmiştir (Özpolat ve Solak, 2011: 26). Adliye dosya verileri üzerinden yapılan inceleme sonucunda çocuk mağduriyet düzeyi açısından -daha sıkıntılı- ilk 25 il belirlenmiş, bu sıralamada Nevşehir 21. il olarak saptanmıştır (Özpolat ve Solak, 2011: 52). Nevşehir cinsel mağduriyet düzeyi en yüksek iller sıralamasında 14. sırada yer almıştır (Özpolat ve Solak, 2011: 55). Nevşehir'de 2008-2010 yılları arasında 3.018 olayda 4.968 çocuk, suç mağduru olmuştur. Mağdur çocuk oranı %5,88 olup bu oran Türkiye ortalamasının (52.29) üzerinde saptanmıştır (Özpolat ve Solak, 2011: 177).

4.3. Hanelerin Gelir ve Refah Durumu

Görüşme yapılan 22 ebeveynden 17'si (%77,27) herhangi bir işte çalışmamaktadır. İşsizlik olgusunun, ekonomi içerisinde çalışma hayatına katılmak isteyen fakat çalışabilecek iş bulamayan kişilerin olmasını ifade ettiği bilinmektedir (Sürücü, 2014: 6). Görüşme yapılan ebeveynlerin ise çalışmama nedenleri arasında; sağlık sorunları, çocukların küçük olması ve başka birine bırakılmıyor olmaları önemli yer tutmaktadır. Yevmiyeli işçi olarak çalışan 2 ebeveynin (%9,1) durumu süreklilik arz etmemekte; bu kişilerden birisi hafta sonları pazarda tezgahçılık yapmakta, diğeri ise patates tarımında gündelik işlerde çalışmaktadır.

Tablo 3: Refah ve gelir göstergeleri

Hane Refah Durumu	Frekans	Yüzde	Sosyal Güvence	Frekans	Yüzde
Geliri Yok	10	45,45	Sosyal Güvencesi Yok	1	4,55
Asgari Ücret Altı	9	40,90	Yeşil Kart	14	63,64
Asgari Ücret ve Üzeri	3	13,65	Genel Sağlık Sigortası	7	31,81
TOPLAM	22	100,00	TOPLAM	22	100,00
			Yardım Alma Süresi	Frekans	Yüzde
Ebeveyn Çalışma Durumu	Frekans	Yüzde	1 Yıldan Az	4	18,19
Çalışmıyor	17	77,27	1 Yıl ve Üzeri	18	81,81
Emekli	3	13,63	TOPLAM	22	100,00
İşçi	2	9,1	Hane Sahipliği	Frekans	Yüzde
TOPLAM	22	100,00	Ev Sahibi (TOKİ)	6	27,27
			Kiracı	16	72,73
			TOPLAM	22	100,00

Hanelerde yapılan görüşmelere göre, ebeveynlerden 10'unun (%45,45'inin) hiçbir gelirin olmadığı görülmektedir. Bu vatandaşların tek gelirini, "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik"⁷ kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) tarafından çocukların ve gençlerin yoksunluk durumuna düşmemeleri için verilen destekler oluşturmaktadır. 6 aylık periyodlarla yapılan denetimler neticesinde, yapılan desteklerin çocuğun yoksunluğunu gidermekte kullanılıp kullanılmadığına ve ailenin sosyo-ekonomik durumunda bir değişiklik olup olmadığına göre karar sonuçlandırılmaktadır belirlenmektedir. En yüksek devlet memuru aylığı baz alınarak yapılan değerlendirme neticesinde, hanedeki çocukların yaş ve okul kriterlerine göre ilgili destek miktarı belirlenmektedir⁸. Borçlarını ödemekte zorluk çeken ve çoğunluğu temel ihtiyaçlarını karşılamak için dahi yeterli gelire sahip olmayan yoksul hanelerdeki görüşmeciler, ay başından ay başına zar zor geçinebildiklerini ifade etmiştir. Yoksullukları konusunda yorum yaparken erkek görüşmeci Y.A.'nın ifade ettiği şu sözler ilginçtir; "Zengin işi aşırıp gidiyor. Fakirin işi şaşırıp gidiyor".

Ebeveynlerden 9'u (%40,90'ı) asgari ücret altı, 3'ü (%13,65'i) ise asgari ücret ve üzeri gelire sahiptir. Asgari ücret altı gelire sahip olan görüşmeciler, yevmiyelik işçi olarak çalışmaktadır. Asgari ücret ve üzeri gelire sahip olan görüşmeci İ.S ve eşi emekli maaşına; Ş.E. vefat eden eşinden dolayı aldığı emekli maaşına, R.A. ise emekli maaşına ek olarak ekonomik destek almakta; dolayısıyla asgari ücretin üzerinde bir gelire sahip oldukları görülmektedir.

⁷ 03.03.2015 tarihli ve 29284 sayılı Resmi Gazete.

⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti, <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti> Erişim Tarihi 22.10.2016.

Ebeveynlerin 18'i (%81,81), ASPB tarafından yapılan desteklerden bir yıldan fazla bir süredir yararlanmakta ve görüşmecisi S.A.'nın "bu destek olmasa halimizi Allah bilir" ifadesinde görüleceği üzere bu yardımlar sayesinde hayatlarını idame ettirmektedirler. 5 hane ASPB tarafından sağlanan ekonomik desteğe ek olarak, 3 ayda bir 2022 Sayılı Kanun⁹ çerçevesinde ödenen engelli aylığı almaktadır. Bu aylık engelli kimselerin engel durumuna göre değişen miktarlarda, hane gelirine ek bir destek sağlamak ve bu kimselerin yaşama tutunmalarında önemli bir rol oynamaktadır.

Görüşülen 22 ebeveynin 14'ü (%63,64'ü) yeşil kartla¹⁰ genel sağlık sigortası kapsamında korunmaktadır. Yeşil kartlı da olsa ilaçlarının alımında katılım payı ödemesi yapılması, hali hazırda yoksulluk çeken vatandaşların ilaç teminini güçleştirmektedir. Burada düşünülmesi gereken şerh ise, bu katılım payı ödemelerinin 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun ilgili maddelerine göre, talep etmeleri halinde geri alınabileceğinin hükme bağlanmış olmasıdır. Kanunla kendilerine tanınan haktan haberdar olmayan vatandaşlar sıkıntı yaşamakta ve bu noktada "devletin kendilerine destek olmadığını" ifade etmektedirler. 1 (% 4,55) ebeveyn ise, herhangi bir sosyal güvencesi bulunmadığını beyan etmiştir. Sigortasız işlerde yevmiyeli olarak çalışan F.İ. sağlık sorunları yaşadıkları durumlarda ciddi sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmiştir.

Önemli bir kısmı yeşil kartlı olarak sosyal güvenlik sistemine dahil olan görüşmecilerin geriye kalan kısmının, SSK, Bağ-Kur ve emekli sandığı kapsamında sosyal güvencelerinin sağlandığı görülmektedir. 22 ebeveynin 3'ü (%13,64'ü) emekli sandığından; 1'i (%4,55) Bağ-Kur'dan, faydalanmaktadır. SSK ve Bağ-Kur kapsamında sosyal güvencesi olan vatandaşlar ise, bu hakkı eşlerinden ya da babasından dolayı kazanmaktadır.

Hane sahipliği de yoksulluğu yansıtan bir başka ölçütü oluşturmaktadır. 22 haneden 6'sının (27,27) ev sahibi olduğu görülmektedir. Bu durum görece olarak iyi bir ekonomik göstergiyi yansıtsa da, ev sahibi olan bu görüşmecilerin tümü, Nevşehir'de yürütülen Nevşehir Kalesi ve Çevresi Kentsel Dönüşüm Projesi" çerçevesinde TOKİ tarafından kent merkezinin dışında üretilen konutlara, eski mülkiyetleri karşılığında ve gelirlerine oranla ciddi bir borç yükü altına girerek yerleştirilmişlerdir. Proje kapsamında yeni sahiplikleri, Türkiye'deki benzer uygulama örneklerinde olduğu gibi kentsel yoksulluklarını yeniden üreten bir durum yaratmıştır (İçli, 2011: 54). Bu değerlendirmelerin yanında ifade etmek gerekir ki, kiracı olan %72,73'ün yaşadığı evlerle karşılaştırıldığında, gerek aydınlık olmaları ve rutubet içermemeleri, gerekse

⁹ 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 10.07.1976 tarihli ve 15642 sayılı Resmi Gazete.

¹⁰ Yeşil kart uygulaması, 1992 yılında yürürlüğe konan "Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Devlet Tarafından Karşılanması ve Yeşil Kart Uygulaması Hakkında Yönetmelik" (13.08.1992 tarihli ve 21314 sayılı R.G.) ile düzenlenmiştir. Yürürlükte kaldığı süre boyunca çok sayıda tartışmayı beraberinde getirse de, yoksulluk çeken vatandaşlar için önemli bir destek sağlamaya devam etmiştir. 2006 yılında kanunlaşan fakat yeşil kartı da ilgilendiren bazı maddelerinin yürürlüğe girmesi 2012 yılına ertelenen 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (16.6.2006 tarihli 26200 sayılı R.G. / Geçici 12. madde) yeşil kart uygulamasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir, yeşil kart uygulamasında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Kanunun yeşil kartlıları ilgilendiren maddelerinin yürürlüğe girdiği 2012 tarihinde Sosyal güvenlik kurumu başkanı'nın ifadesine göre 9,1 milyon yeşil kart sahibi bulunmaktadır). Kanununun 60. maddesinin (c) fıkrasının (b) bendi kapsamında ele alınan uygulama her ne kadar yeşil kart olarak belirtilmese de, kanununun geçici 12. maddesi yeşil kart olarak ifade etmeye devam etmektedir. Bu kanuna göre aile içindeki kişi başına düşen geliri asgari ücretin üçte birinden az olan kişiler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından yapılacak gelir testinde belirtilen durumun tespit edilmesi halinde prim ödemekten muaf tutulacaklar ve ilgili prim devlet tarafından karşılanacaktır. Yıllık periyotlar kapsamında yapılacak gelir testinde, gelirinin ilgili sınıra dahilinde olmadığı tespit edilen kişiler de, sahip oldukları haktan mahrum edileceklerdir.

sahip olduğu oda sayısı ve odaların niteliği birlikte ele alındığında TOKİ konutlarının daha iyi yaşam koşullarına sahip olduğu hane ziyaretleri kapsamında görülmüştür. TOKİ’de yaşayanların evleri üç odalı (2+1) ve bireysel doğalgaz ısıtmalıdır. Bireysel doğalgaz ısıtma sistemi, tüketilen m³ doğalgaza endeksli olarak gelmekte yani gelir durumuna göre gerçekleşen tüketim üzerinden hesaplanmaktadır. Çoğunluğu ekonomik yoksunluk çeken hanelerin yeteri kadar ısınmadıkları ifade edilebilecekse de, TOKİ dışında yaşayan ebeveynlerin konutlarına göre daha iyi ısınma fırsatı sunduğu da bir gerçektir. Aynı zamanda TOKİ konutları, çocuklar için aydınlık ve sessiz bir çalışma ortamı da sunmaktadır.

TÜİK’in hanehalkı araştırması sonuçlarına göre, nüfusun %43’ü izolasyon kaynaklı ısınma sorunu yaşarken, %39’u sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere gibi durumlarla karşılaşmakta; %20,6’sı ise odaların karanlık olması veya yeterli ışık almaması gibi sorunlar yaşamaktadır (TÜİK, 2016). Benzer koşullar çalışma kapsamındaki konutlarda da mevcuttur. 5 konutta karanlık ve rutubetli bir ortam mevcutken; özellikle kış aylarında ısınma kaynaklı yalnızca tek bir odanın kullanıldığı görülmüştür. TOKİ dışındaki yoksul haneler soba ile ısınma gereksinimlerini karşıladıkları için (konut oda açısından elverişli dahi olsa) bu hanelerde görüşme yapılan ebeveyn ve çocuklar, Nevşehir’in kış şartlarında tüm aile bireyleriyle aynı odada yemek yediklerini, zamanlarını geçirdiklerini, uyduklarını ve ders çalıştıklarını sıklıkla belirtmişlerdir.

4.4.Çocuk Yoksulluğu Göstergeleri

Eğitilmelerini aksatarak çalışmak durumunda kalmaları, beslenme, giyim, eğitim ve oyun gibi temel ihtiyaçlarının ne ölçüde karşılandığı çocukların yoksulluk ve yoksunluklarını ortaya koyan göstergeleri oluşturmaktadır. Uyan Semerci vd.’nin (2010; 147) Çocuğun İyi Olma Hali Göstergelerinin Belirlenmesi başlıklı İstanbul’da gerçekleştirmiş oldukları araştırmada; gelirlerinin, ihtiyaçlarını asgari düzeyde dahi karşılayamadığını ifade eden ailelerin çocuklarının sağlık, risk, güvenlik, eğitim konularında en olumsuz şartlara sahip çocuklar olduğu saptanmıştır. Nevşehir’de gerçekleştirilen bu araştırmada da hanelerin gelir ve refah düzeyinin, çocukların yaşam koşulları üzerinde temel belirleyici unsurlardan biri olduğu görülmüştür.

Tablo 4: Çocuk yoksulluğu göstergeleri

	Çalışıyor		Çalışmıyor	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Hanede Yaşayan Çocuklardan Herhangi Birinin Eğitim Öğretim Süresi İçinde Çalışıp Çalışmadığı	5	22,72	17	77,27
	Alındı		Alınmadı	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Son Bir Yılda Kıyafet Alınıp Alınmadığı	13	59,09	9	40,90
	Alabiliyor		Alamıyor	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Cep Harçlığı Verilip Verilmediği (Her gün için)	2	9,09	20	90,90
	Yiyebiliyor		Yiyemiyor	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Günde 1 Öğün Et /Tavuk / Balık	1	4,54	21	9,45
	Var		Yok	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Bilgi Düzeyi ve Yaşına Uygun Kitaplara Sahipliği	3	13,63	19	86,36
Kendisine Ait Bir Oda	10	45,45	12	54,54
Bilgisayar Sahipliği	8	36,36	14	63,63

İnternet Bağlantısı	2	9,09	20	90,90
Dışarı Ekipmanlarına Sahipliği	12	54,54	10	45,45
	Endişeleniyor		Endişelenmiyor	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Yeterli Gelire Sahip Olup Olmadıkları Hakkında Endişelenme Durumu	16	72,72	6	27,27

Görüşme yapılan hanelerin 5'inde (%22,72'sinde) 14-17 yaş grubundaki 6 çocuğun okula gitmeyip hane halkı gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışmak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir. 16 yaşındaki M.K. ayakkabı mağazasında günde 13 saat çalışarak 30 TL kazanmaktadır. Ö.K. gibi diğer çocuklar da günlük/vevmiyeli olarak bir işyerinde (oto yıkama, restaurant, sanayi) çalışmaktadır. Ö.K.'nın ise 5 yaşından beri ayakkabı boyacılığı yaptığı, bu işi yaparken sokakta karşılaştığı Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü çalışanının desteği ile ailenin sosyal yardım almaya başladığı öğrenilmiştir. C.İ. ise mevsimlik patates işçisi¹¹ olarak çalışmaktadır.

Son bir yılda kıyafet alınan çocukların oranı ise yaklaşık %60'tır. Araştırma Kurban Bayramı sonrası bir tarihte gerçekleştirildiği için bayram sebebiyle çocuklara kıyafet alındığı, bu kıyafetlerin ise daha çok yardımlar aracılığıyla edinildiği görüşmeye katılanların ifadelerinden öğrenilmiştir;

Ü.L.: *“Çocukların bayramlık kıyafetlerini muhtarlık hediye etti.”*

H.Y.: *“Ekmeğimi suya batırır, yine çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırım. Kendime almam onlara alırım. Ama kıyafet konusunda komşulardan, belediyeden (Askıda Elbise Kampanyasından) yardım alıyorum.”*

Araştırma aynı zamanda eğitim öğretim döneminin başladığı tarihlere yakın bir zaman aralığında gerçekleştirildiği için çocukların temel ihtiyacı olan okul kıyafetlerinden yoksunluğunu gösteren ebeveynlerin şu yorumları dikkat çekicidir;

T.U.: *“Çocuklarımın okul formalarını alamadım. Bir kızıma okul verecek. Diğeri halen günlük kıyafetleri ile okula gelip gidiyor.”*

A.Y.: *“Okul formasının sadece üstünü alacağım 25 TL'ye. Pantolon 100 TL, alamam. İdareli harcıyorum böyle.”*

G.Ü.: *“Bayramda verilen dul aylığı ile çocuklarıma kıyafet alabildim.”*

14 yaşındaki erkek çocuk K.A.'nın ifade ettiği şu cümle ise ekonomik yoksunluklarını ortaya koymaktadır; *“Ayakkabım yok diye okul açıldığından beri (iki haftadır) okula gidemiyorum.”*

Beslenme; büyüme, gelişme, bağışıklık sistemi fonksiyonu, okul başarısı (devamı), yeterli fiziksel aktivite, sosyal ilişki, kaliteli ve sağlıklı yaşam gibi çocuklar açısından önem taşıyan birçok konu ile doğrudan ilintilidir. Sağlıklı ve yeterli beslenme ise hanelerin gelir düzeyi ile yakından ilişkilidir. Görüşme yapılan hanelerin neredeyse tamamında %95,45'inde (21'inde) çocukların günde 1 öğün et/balık/tavuk gibi bir et ürünü yiyemedikleri belirtilmiştir. 43 yaşındaki kadın görüşmeci G.Ü. ve 63 yaşındaki İ.S. bu yoksunluğu şöyle dile getirmektedir; İ.S.: *“Her gün eti rüyamızda görürüz.”*

G.Ü.: *“Her gün et yediremiyorum çocuklarıma, bayramdan bayrama. Dolaba koyuyorum azıcık azıcık hazırlıyorum.”*

¹¹ Nevşehir mevsimlik işçi alan illerden biridir. Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği 2014 Raporu'nda (Yıldırım, 2014) mevsimlik işçiliğin söz konusu olduğu illerde (Nevşehir dahil) yapılan saha araştırması sonuçlarına göre görüşülen kişilerin %80'inin çadırlarda yaşadığı, banyo ve hijyen konusunda sorunların yaşandığı, %56'sının elektriğe erişiminin olmadığı, yetersiz beslenme koşullarının ve çocuk hastalıklarının yaygın olduğu (0-4 yaş grubundaki her beş çocuktan biri bronşit / ishal), eğitime devam sorunun bulunduğu (5-11 yaş grubunun %65'i eğitime devam edebilmektedir) saptanmıştır. Çocukların büyük oranda tarlada çalıştığı görülmüştür. Tarlada çalışan 18 yaş ve altı çocukların %50'sinin eğitimini terk ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Her gün cep harçlığı alabilen çocuk oranı ise %9,09'dur. Harçlık bir yana zorunlu eğitim masrafları için bile zorluk yaşadığı Ü.'nin şu sözlerinden anlaşılmaktadır: *"Dün okula 10 TL göndermemiz gerekiyordu. Komşudan borç aldık."*

Çocuk yoksunluğunun en önemli göstergelerinden biri de eğitim harcamaları olup bilgi düzeyi ve yaşlarına uygun kitaba sahip olduğunu ve bu kitapları satın alabildiklerini belirtenler %13,63 ile oldukça düşük bir orana sahiptir. Kitap, defter ve kırtasiye gibi okul ihtiyaçlarının karşılanması konusunda da çocukların yoksunluk yaşadıkları görülmüştür. Araştırma sırasında iki çocuk okul tarafından kendilerine verilen listeyi göstermiş ve hala alınmadığını ifade etmiştir. Görüşmeye katılan S.A.'nın şu sözleri de bu durumu betimlemektedir; *"Okuldan liste verilince "K." (firma adı veriyor) yardım edecek."*

31 yaşındaki kadın görüşmeci R.U ise okul harcamalarının dışında çocuklarının kışın uzak mesafedeki okullarına yürüyerek gelip gittiklerini, servis için ayırcaıkları yeterli bütçeye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Bir diğer eveyn A.Y. de aynı sorunu şu cümlesiyle ifade etmiştir; *"Okul uzak ama çocuklarımı servise veremiyorum. Oğlan koşarak gidiyor bazen.."*

Çocuk odası, çocuğun bedensel, algısal, bilişsel ve ruhsal gelişiminde, hayal gücünün desteklenmesinde önem taşımakta; sessiz bir odanın ders çalışma verimliliğini artırdığı bilinmektedir. Hanelerin %54,54'ünde ise çocukların kendisine ait bir odası bulunmamaktadır. %45,45'inde ise çocuklara ait oda bulunmakla birlikte kardeşlerle birlikte paylaşılmaktadır. Özellikle kendi fikirleri ve beğenileri doğrultusunda tasarlanmış bir odanın çocuğa özgüven, aidiyet, sorumluluk ve ilgi gibi psikolojik yönden olumlu katkıları olmaktadır. Araştırmanın yapıldığı 2 hanede görüşülen çocuklar, odalarında bir ranza olmasını çok istediklerini ifade etmişlerdir. H.Y. çocukların bu isteklerini şöyle ifade etmiştir: *"Mobilyacının biri ranza vereyim dedi. Sonra vazgeçti. Her gün kapının önünden geçerken ağlıyorlar. Gücüm yetse keşke teneke olanlarından alsam."*

Görüşmenin gerçekleştirildiği 8 hanede (%36,36'sında) çocukların bilgisayara sahip oldukları ifade edilmiş olsa da sadece %9,09'unda yani hanelerin 2'sinde bu bilgisayarlar ile internete bağlanılabildiği öğrenilmiştir. Oysa internetin dev bir kütüphane olarak sınırsız bilgiye erişimde öğrencilerin ufkunu genişleten, öğrenme alışkanlıklarını zenginleştiren ve bilgi düzeylerini artıran bir araç olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Çocuk yoksunluğunu ortaya koyan göstergelerden biri de oyun araçlarına, dışarı ekipmanlarına sahipliğidir. Çocuğun sosyal, fiziki ve ruhsal gelişiminde oyun araçları önemli bir yere sahiptir. Bisiklet, hem bir aracı kullanmanın özgüvenini veren, hem de çocuğun denge, dikkat ve yoğunlaşma yeteneklerini geliştiren eğlenceli bir araçtır (bilgievi.gen.tr). Kardeşleri ile ortak kullanıyor olsalar, çoğu da bozuk ve ikinci el bir yardımla kendilerine verildiğini söylemiş olsa da hanelerin yaklaşık yarısında çocuklara ait bir bisikletin olması olumlu bir durumdur.

Hanelerin %72,72'sinde yaşayan çocuklar, yüksek bir oranla yeterli gelire sahiplik konusunda endişe taşımakta, ekonomik sıkıntı algısına sahip bulunmaktadır. Buna ilişkin yöneltilen soruya, görüşmeci G.Ü.; *"3.5 yaşındaki bile anlıyor"*; P.I. ise *"Çocuklarımdan biri harçlık istediğinde diğeri -Sor bakalım annemde var mı, kirayı ödedik mi bakalım- diyor"* yanıtını vermiştir.

4.5.Sağlık Göstergeleri

Araştırmada hanelerin yoksulluk hali ile çocukların sağlık durumu arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü Tablo 5’de de görüleceği üzere, görüşme yapılan yalnızca 1 hane hariç 21’inde çocuklara ilişkin önemli sağlık problemleri ile karşılaşmıştır.

Tablo 5: Çocukların maruz kaldığı sağlık sorunları

Hane 1	Psikolojik Rahatsızlık, Bebek Ölümü, Hiperaktivite
Hane 2	Psikolojik Rahatsızlık, Emzirme Problemi, Fiziksel Engel
Hane 3	Emzirme Problemi
Hane 4	Sara Hastalığı
Hane 5	İntihar Teşebbüsü, Epilepsi, Bel Rahatsızlığı
Hane 6	Emzirme Problemi
Hane 7	Yok
Hane 8	Böbrek Büyümesi, Akdeniz Ateşi Hastalığı
Hane 9	Psikolojik Rahatsızlık, Emzirme Problemi, İntihara Teşebbüs
Hane 10	İdrar Kaçırma
Hane 11	Zihinsel Engel, Beyin Tümörü, Kan Kanseri
Hane 12	Psikolojik Rahatsızlık
Hane 13	Emzirme Problemi, İdrar Kaçırma (Gündüz ve Gece Yatak İslatma)
Hane 14	Zihinsel Engel, Epilepsi
Hane 15	Emzirme Problemi, Erken Doğum, Kalp Rahatsızlığı, Göz Yapısında Şekil Bozukluğu, Bacakta Kemik Uzaması
Hane 16	Bebek Ölümü
Hane 17	Emzirme Problemi, Bacakta Fiziksel Problem (1 Sene Alçıda Kalmış)
Hane 18	Göz Problemi
Hane 19	Psikolojik Rahatsızlık, Emzirme Problemi, Uyuşturucu Madde Kullanımı Şüphesi
Hane 20	Göz Problemi-Şaşılık, Cilt Problemi-Egzama
Hane 21	Psikolojik Rahatsızlık, Emzirme Problemi
Hane 22	Psikolojik Rahatsızlık, Emzirme Problemi, Kabızlık, Fiziksel Engel, Zihinsel Engel

Görüşme yapılan hanelerin yaklaşık yarısında (10 hanede) çocukların (ya hiç ya da bebeklik dönemlerinin ilk 6 ayını doldurmadan) emzirilemediği öğrenilmiştir. Doğduktan sonra büyükanne ve büyükbabalarına bırakılmış olmaları nedeninin dışında, görüşülen ebeveynlerden alınan bilgilere göre ekonomik kaygı ve stresin bunda etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim bilimsel araştırmalarda da yoksulluğun beraberinde getirdiği stres, ekonomik kaygı, yetersiz beslenme ve kronik yorgunluk gibi sağlık sorunları anne sütünün kesilmesine neden olarak gösterilmektedir (Konuk Şener ve Ocağı, 2014;61).

Görüşülen 2 hanede bebek ölümü gerçekleşmiştir. İstatistiksel olarak, canlı doğum olayı gerçekleştikten sonraki bir yıl içinde meydana gelen ölümler bebek ölümü olarak tanımlanmakla birlikte araştırma kapsamında karşılaşılan bebek ölümlerinden biri 1 yaş sonrasında (bebek 18 aylıken sağlık nedeniyle), diğeri annenin hamileliğinin son ayında (anne karnında kordon bağı boğulması nedeniyle) gerçekleşmiştir.

Görüşmeci G.Ü.'nün sözleri yoksulluk sorununu ortaya koyması açısından oldukça çarpıcıdır: *“Parasızlık işte...sezeryan doğum yapsam bebeğime bir şey olmayacaktı.”*

Yoksulluk ve beslenme yetersizliği, bedensel ve zihinsel gelişimi olumsuz etkilediği için, engelliler, gelişme geriliği olanlar ve kronik hastalıklara yakalananlar daha çok yoksul çocuklar olmakta; yoksul ailelerin çocuklarında öğrenme güçlüğü, anksiyete, depresyon, intihar ve hiperaktivite riskini artmaktadır (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014;61, 62). Görüşme yapılan hanelerin 7'sinde yaşayan çocuklardan en azından birinin psikolojik bir rahatsızlığının olduğu ve ilaç kullandığı, hanelerin 2'sinde fiziksel, 3'ünde de zihinsel engelli çocukların olduğu, 1 hanede ise çocuklardan birinin hiperaktivite sorununun bulunduğu bilgisi edinilmiştir.

54 yaşındaki görüşmeci, 2 çocuğun vasisi babaanne H.Y.'nin çocukların yanında kurmuş olduğu şu cümleler ise hem kendi psikolojisini hem de çocukların psikolojinin ne kadar olumsuz etkilenebileceğini göstermesi açısından dikkat çekicidir: *“Annesi bu çocuklardan biri sizden değil dedi. DNA testi yaptırılmalı sıkışalım parası ne ise ödeyelim durumu öğrenelim dedik beyimle. Geçen gün küçük kıza sinirlendim. Seni yurda veririm dedim. Beni çok üzüyorlar. Bunaldım...kendimi mutfak penceresinden aşağıya atacaktım.”*

Görüşme yapılanlar arasında bir ebeveyn (vasi), torununun uyuşturucu madde kullanıyor olmasından şüphelendiğini belirtmiştir. Babaanne R.A. *“Saflık var çocukta, evin yolunu bilemiyor, bize emanet... korkuyoruz”* ifadesinde bulunmuştur.

Görüşmenin gerçekleştirildiği 3 hanede 2 çocuk ve 1 ebeveynle ilgili intihar teşebbüsü¹² öyküsü dinlenmiştir. Görüşmeci anne G.Ö. bu durumu kızı için söylediği şu sözlerle ifade etmiştir; *“Hayattan bezdi, küçük yaşta büyük sorunlar yaşadı.”* S.A. ise yüksek bir yerden atlaması sonucunda kızının beline platin takıldığını ve bu tarihten sonra kendisine epilepsi tanısı konulduğunu belirtmiştir. 29 yaşındaki 4 çocuk annesi P.I. yaşadığı sorunları şu sözleriyle aktarmıştır; *“İki sene önce eşim benden boşanmamak için beni tehdit etti. Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne kamyon şoförü olduğunu belirten bir dilekçe yazmış. Bunun üzerine almış olduğum nakdi yardım kesildi. Eşimin beyanının doğru olmadığını ispatlamam beş ayımıza mal oldu. Bu dönemde ev kiramız, faturalarımız birikti. Çocuklar harçlık istiyor veremiyorsun. Sen kuru ekmek yersin, çocuğa yok diyemiyorsun. Bir anlık bir bunalımla intihar ettim. 3 gün yoğun bakımda kaldım.”*

Görüşme yapılan hanelerde karşılaşılan bir sağlık sorunu da idrar kaçırma problemidir. Fizyolojik nedenleri yanında anne babanın şiddet uygulaması, ailenin bölünmesi, boşanma, ailedeki bir bireyin kaybedilmesi, idrar kaçırma (gece alt ıslatmada) risk faktörleri olarak gösterilmektedir (<http://www.saglik.net>). Bu risk faktörlerinin birçoğunun ekonomik temelli olduğu da bir gerçektir.

¹² Babalarının kötü çalışma koşullarına sahip olan işlerde çalışmaları, çocuklarının hayatlarının ilk 16 yılında intihara teşebbüs etme ve tamamlama olasılığını büyük ölçüde artırdığı bilimsel araştırmalarla saptanmıştır (Yiğit, 2009: 35-36). Ekonomik ve sosyal koşulların insan ruh sağlığı üzerindeki etkilerini konu edinen araştırmalarda kendini öldürme olaylarının düşük sosyoekonomik düzeylerdeki toplumsal katmanlarda daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Yiğit, 2009: 70). Nevşehir ili Emniyet Müdürlüğü kayıtlarına göre 1999-2002 yılları arasında gerçekleşen intihar girişimlerinin %50'si, intihar eylemlerinin %20'si 15-24 yaş grubunda gözlenmiş; intihar girişiminin %18,75'inin ekonomik nedenlere bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Şimşek ve Karataş, 2011: 64).

5.SONUÇ

Yoksulluk, çağımızın en önemli sorunlarından biri olup, olumsuz etkilerinden en fazla çocuklar etkilenmektedir. Kentleşme ve göç sorunu, yoksulluğu mekânsal alanda somutlaştırdığı gibi, ekonomik, toplumsal ve psikolojik olarak çok boyutlu sorun ve süreçlere de kaynaklık etmektedir. Dünya üzerinde her gün 30.000'den fazla çocuk doğrudan yoksulluk ile ilişkili nedenlerle yaşamını yitirmektedir. UNICEF verilerine göre, çocukların yoksulluk yaşama riskinin yetişkinlere nazaran iki kat fazla olduğu bilinmektedir (UNICEF, 2016). Türkiye'de 15 yaşından küçük çocukların neredeyse dörtte biri ulusal yoksulluk sınırı altında bulunmaktadır. Çocuklar temel ihtiyaçları olan barınma, beslenme ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim, sağlık hizmetlerinden mahrum kalmakta; sokaklarla ve yargı sistemiyle tanışma gibi kentsel yaşamın doğurduğu tehlikelere de açık halde bulunmaktadır. Çocuklara ilişkin mevcut kurumsal - resmi ve akademik araştırma bulguları ise, yaklaşık 20 yıl önce Türkiye'de yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin öngördüğü düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesi konusunda eksikliklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuk yoksulluğunun Nevşehir kenti örneğinde incelendiği bu çalışmada çocukların eğitime ara verme; beslenme, giyim ve barınma gibi temel insani yaşam gereksinimlerinden yoksun bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. 22 hanenin neredeyse tamamına yakınında önemli sağlık sorunları tespit edilmiştir.

Çocukların yoksulluk yaşamaması için ASPB tarafından sağlanan sosyal ve ekonomik destek, hayata tutunmalarında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Fakat destekler gerek ebeveynleri gerekse çocukları sürekli bir muhtaçlık içerisinde konumlandırmaktadır. Bu desteklerin yanında çocukları yoksulluğun kısır döngüsünden kurtaracak politikaların uygulamaya geçirilmesi, yoksul ailelere gelir sağlayacakları iş alanlarının yaratılması ve işsiz ebeveynlerin istihdamının sağlanması, söz konusu döngünün kırılması noktasında önemli bir dayanak sağlayacaktır.

Ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin, çocuğun bedensel, zihinsel, motor, dil, duygusal, davranış ve sosyal gelişimini belirleyen önemli etkenlerden olduğu bilinmektedir (Bradley and Corwyn, 2002: 388-390). Çalışma kapsamında görüşülen ebeveynlerin büyük çoğunluğu (% 77,27), okur-yazar olmayan, ilkökul terk ya da ilkökul mezunu bir grubu oluşturmaktadır. Eğitimde hak temelli bir fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkarak, bu çocukların yarışmacı bir sistem içerisinde başarılı olmalarını beklemek hayal kurmaktan öteye gidememektedir. Yoksulluk içinde yaşayan çocukların değer, inanç ve davranış normları, içinde yaşadıkları durumun çıktısı olarak kültürel bir kod kazanmakta ve kırılmadığı takdirde nesilden nesile aktarılmaktadır (Lewis, 1965: 24). Buradan yola çıkarak, kalıcı çözümlerin üretilmediği çocuk yoksulluğu sorunun yoksulluk döngüsüne hapsolacağı ve nesiller boyunca gerek kültürel kodlarıyla gerekse çocuk işçiliği, çocuk suçluluğu gibi nosyonlarla kendini göstereceği ifade edilebilir.

Yoksulluğun çocuk üzerindeki etkileriyle mücadele etmek için öncelikli olarak, çocuk yoksulluğunu somut ve net bir şekilde ortaya koyarak doğru sonuçlara ulaştıracak kapsamlı verilerin ortaya konması gerekmektedir. Bu amaçla ilk adım olarak, dezavantajlı grupların yaşadığı kentin yoksul bölgeleri için ihtiyaç analizleri yapılmalıdır. Bu analiz ekseninde üretilecek projeksiyonlar, hem uzun vadeli planlar hem de sivil toplumla işbirliği yapılmasını kolaylaştıracaktır.

Çocukların yaşadığı önemli sorun alanlarından bir tanesi de, konutlarda yaşanan yoksulluktan kaynaklanmaktadır. Gecekondu alanlarında yaşayan ailelerin barınma

koşullarının iyileştirilmesi de bu noktada önem kazanmaktadır. Aynı zamanda TOKİ konutlarının dışındaki meskenlerde yaşamlarını sürdüren çocuklar da, kışın hep birlikte aynı odayı paylaşma, müstakil bir odaya sahip olmama gibi durumlara ek olarak, ısınma problemi, sağlıksız koşullarda yaşamlarını sürdürmek de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Konutlara ilişkin getirilecek bir diğer değerlendirme de, kentsel dönüşüm projeleri ile birlikte ele alınmaktadır. Çalışmanın kapsamında görüşme gerçekleştirilen TOKİ konutlarında yaşayanlar, çoğunlukla Nevşehir Kalesi ve çevresi kentsel dönüşüm projesi kapsamında yerlerinden edilen vatandaşlardan oluşmaktadır. Konutlarıyla birlikte dayanışma ağlarını da kaybeden yoksul bölgelerdeki çocukların hem yıkım sürecinden olumsuz etkilenmemeleri hem de gelişimlerine katkıda bulunabilmek amacıyla faaliyete geçirilmiş “İstanbul Sulukule Çocuk Atölyesi, Tarlabası Toplum Merkezi” gibi örneklerin yaygınlaştırılması, yerel yönetimlerce spor-kültür faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği fiziki yapı ve mekânların sağlanması, çocukların rehabilitasyonu açısından önem taşımaktadır.

Çocuk yoksulluğunun önüne geçecek önemli mekanizmalardan bir diğeri de, çocukları yoksulluk döngüsüne dahil ve mahkum ettiği bilinen çocuk işçiliğini önleme konusunda izleme ve denetim sistemlerinin kurulmasıdır. Bu doğrultuda yapılacak düzenlemeler çocukları bir yaşam stratejisi olarak kurgulanan döngünün dışına çıkararak, eğitim sistemine dahil edebilecektir.

Kent yoksulluğuna maruz kalan çocukların kent yönetimine katılım mekanizmalarının yaratılması, çoğunluğu kente dahil bir yaşam sürmeyen çocukların kendilerini “kentli” hissetmelerini sağlayacaktır. Kente dahil olduğunu ve fikirlerinin önemsendiğini hisseden çocuklar, geleceğe umutla bakmaya daha fazla odaklanacaklardır.

Çocuk yoksulluğu, uluslararası, ulusal ve yerel düzeyde tüm örgütlerin sorunun çözümünde rol alması gereken bir konu başlığıdır. Araştırma sonucunda önerilere yer verilmiş olsa da kent yoksulluğu ve çocuklar üzerindeki etkilerinin ortadan kaldırılması sorununun, uzun vadeli, kapsamlı ve öncelikli bir politika çerçevesinde, gerekli yasal düzenlemelerle ele alınarak çözümlenebileceğini söylemek gerekir. Çünkü çocuk yoksulluğu, aile kurumu, eğitim, gelir dağılımı, asgari ücret, istihdam, sosyal güvenlik, kırsal kalkınma, hızlı-çarpık kentleşme gibi kapsamlı ve derin başlıklarla ilintili bir sorundur. Dolayısıyla mikro ölçekli, yerel bazlı çalışmaların -faydalarının göz ardı edilmesi mümkün olmasa da- kökten çözüm üretmeye elverişli olmadığı görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2007). "Duvarların Dışındaki Yaşam Çocukların Anlatımıyla Sokaklar", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 5/20, 85-115.
- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). "Türkiye'de Yoksulluk olgusu ve Toplumsal Yansımaları", **İnsan ve Toplum Bilim Araştırmaları Dergisi**, 1/1, 76-117.
- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2007). "Türkiye'nin Büyük Kentlerinin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşayan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", (18.01.2015). http://www.tes-is.org.tr/TR/tesis_dergi/2007_haziran/pdf/dosya.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013), Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017, Ankara.
- Akıllı H. ve Dirikoç, A. (2015). "Uydu Kent Nevşehir'de Göç Çocukları", **İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 17, s. 252-269.
- Aldemir, Ş. ve Özpınar, Ö. (2004). "Kapitalizm, Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", **Amme İdaresi Dergisi**, 37/2, 1-11.
- Altıparmak, S. (2008). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk Eşitsizlik ve Çocuklar", **Çocuk Dergisi**, 8/2, 81-86.
- Arı Alkım F. (2016). Nevşehir/Türkiye'de 14-17 Yaş Arası Çocukları Suça Yönelten Değişkenlerle İlgili Bir Araştırma, **Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 6, s.10-18.
- Ataç, E. (2012). "Kentsel Yoksulluk", **Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük**, (Der. M. Ersoy), Ninova Yayıncılık, İstanbul.
- Avcı, M. (2008). "Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 11/1, 49-73.
- Aydemir, E. (2011). "Evlilik Mi Evcilik Mi? Erken Ve Zorla Evlilikler Çocuk Gelinler", USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, USAK Rapor No: 11-08.
- Bademci, H. Ö. (2013). "Merkez'in Çocukları: İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocukların Bakış Açısı İle Sokaklar", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22/1, 323-336.
- Barış, İ. "Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri (İstanbul Örneği)", (15.12.2014). <http://www.arastirmax.com/en/system/files/dergiler/140014/makaleler/39/arastirmax-sokakta-yasayan-cocuklar-aileleri-istanbul-ornegi.pdf>.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (2009). Kentleşme Şurası- Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu, Ankara.
- Bindik, S. (2012). *Sosyolojik Açından Kadınlarda Erken Yaşta Evlilik (Nevşehir İli Derinkuyu İlçesi Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Üniversitesi.
- Bradley, R. H and Corwyn, R. F. (2002). "Socioeconomic Status and Child Development", **Annual Review of Psychology**, Vol. 53, p. 371-399.
- Çocuk Mahkemelerine ve 2005-2012 Yılları Arasında Gözaltına Alınan Çocuk Sayısına İlişkin Yazılı Soru Önergesi (Esas No: 7/5747, Tarih: 29.03.2012, Dönemi ve Y. Yılı: 24/2).

- Çolakoğlu, E. (2003). **“Kentsel Yoksulluk”, Yerel ve Kentsel Politikalar**, (Der. M.A. Çukurçayır ve A. Tekel), Çizgi Kitabevi, Konya.
- De Verteuil, G. (2014). **Cities and Social Change**, (Der. R. Paddison and E. McCann), Sage Publications, London.
- Dedeoğlu, N. (2004). “Sağlık ve Yoksulluk”, **Toplum ve Hekim Dergisi**, 19/1, 51-53.
- Dericioğlu E. A. (2013). **“Kent Yoksulluğu ve Yeni Mahrumiyetler: Yoksulluk- Sağlık İlişkisi Üzerine Bir Tartışma”**, **Kent Üzerine Özgür Yazılar**, (Der. A. D. Ergun ve diğerleri), Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Doğan, E. M. ve Tatlı, H. (2014). “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 28/1, 99- 124.
- Drewnovski, J. (1977). “Poverty: Its Meaning and Measurment”, **Development and Change**, 8, 183-208.
- Erdoğan, N. (2011). **“Garibanların Dünyası Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”, Yoksulluk Halleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri**, (Ed. N. Erdoğan), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ergun, C. (2008). “Kentsel Dönüşüm ve Sulukule Atölyesi”, **Toplum ve Demokrasi**, 2/3, 255-260.
- Eryurt, M. A. ve Koç, İ. (2009). “Yoksulluk ve Çocuk Ölümlülüğü: Hane Halkı Refah Düzeyinin Çocuk Ölümlülüğü Üzerindeki Etkisi”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, 52, 113-121.
- Eskicumalı, A. ve Eroğlu, E. (2001). “Ailenin Sosyo-ekonomik ve Eğitim Düzeyleri İle Çocukların Problem Çözme Yeteneklerş Arasındaki İlişki”, **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, s. 165-189.
- Fırat, A. S. (2008). “Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 10/3, 201-228.
- Gürarlan Baş, N. ve Karataş, B. (2013). “Yoksulluğun 1-4 Yaş Grubu Çocuklarda Hastalanma Sıklığı Üzerine Etkileri”, **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, 16/3, 141-147.
- Gürler Hazman, G. (2010). “Kentsel Yoksulluk Sorunu ve Belediyelerin Rolü”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 467, 135-152.
- Güvenç, M. (2000). **“Kent Yoksulluğu”, Yoksulluk**, (Der. M. Güvenç ve A.H. Akder), Tesev Yayınları, İstanbul.
- Hancı, İ. H. (1995). “Gecekondulaşma ve Çocuk Suçluluğu”, **Adli Tıp Dergisi**, 11, 55-62.
- Harunoğulları, M. (2016). “Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği”, **Göç Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 29-63.
- Hattatoğlu, D. (2007). “Yoksulluk Örtüsünün Arkasında: Bazı Kavramlaştırma Sorunlarına Dair”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 18, 4-29.

- Hayasaki, E. (2016). How Povert Affects The Brain. (23.10.2016) <http://europe.newsweek.com/how-poverty-affects-brains-493239?rm=eu>.
- İçli, G. (2011). “Kentsel Dönüşüme İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme – Denizli Örneği”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, Cilt: 3, No: 1, s. 43-57.
- Jary, D. - Jary, J. (2000). **Collins Dictionary of Sociology**, 3rd Edition, HarperCollins Publishers, Glasgow.
- Kahraman, F. ve Sallan Gül, Songül (2015), Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Gaziantep Üzerine Bir Araştırma, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl:8, Sayı: 1, 339-366.
- Kalaycıoğlu, S. ve Ritterberger-Kılıç, H. (2002). “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri”, **Kentleşme, Göç ve Yoksulluk**, (Der. A. A. Dikmen), İmaj Yayıncılık, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2014). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Çocuk Çalışma Grubu Raporu, Ankara.
- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 14/1, 25-41.
- Karataş, B. ve Keleş, N. (2005). “Bir Gecekondu Bölgesinde 5-12 Yaş Grubu Çocuklarda Enürezis Prevalansı ve Etkileyen Faktörler”, **Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, 8/1, 31-41.
- Kaygalak, S. (2001). “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, **Praksis**, 2, 124-172.
- Koç Üniversitesi Sosyal Politika Merkezi (SPM) (2012), Çocuk Yoksulluğunun Çocuk Merkezli Ölçümü, <http://spm.ku.edu.tr/?p=844>.
- Konuk Şener, D. ve Ocağcı, A. F. (2014). “Yoksulluğun Çocuk Sağlığı Üzerine Çok Boyutlu Etkileri”, **Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi**, 13/1, 57-68.
- Koyun, A. ve Çiçekoğlu, P. (2011). “Karanlıkta Kaybolan Umutlar”, **Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi**, 14/1, 59-65.
- Kulaksız, Y. (2014). “Yoksulluk Bağlamında Çocuk İşgücü”, **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, Cilt: 2 Sayı: 3, 91-111.
- Kurşuncu, H. (2006). *Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Küçükkalay, A. M., Dulupçu, M. A. ve Turunç, Ö. (2000). “Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt 5, Sayı 1, s. 103-118.
- Lewis, O. (1965). **The Children of Sanchez**, Penguin Books, Harmandsworth.
- Main, G. and Bradshaw, J. (2012). “A Child Material Deprivation Index”, **Child Indicators Research**, Volume 5, Issue 3, p. 503–521.
- Mingione, E. (1996). **Urban Poverty and The Under Class**, Blackwell Publishers, Massachusetts.

- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2014). Society at a Glance 2014 OECD Social Indicators- The Crisis and its Aftermath, OECD Publishing.
- Özbek Sönmez, İ. (2007). "Concentrated Urban Poverty: The Case of Izmir Inner Area, Turkey", **European Planning Studies**, 15/3, 319-338.
- Özpolat, V. ve Solak, A. (2011). **Türkiye'nin Çocuk Mağduriyeti Haritası**, Hegem Yayınları, Ankara.
- Parin, S. (2012). "**Kent ve Çocuk**", **Kent Sosyolojisi**, (der. K. Alver), Hece Yayınları, Ankara.
- Schuster, G. (2016). "How Poverty Affects Brains", (02.09.2016). <http://www.newsweek.com/2016/09/02/how-poverty-affects-brains-493239.html>.
- Sidney, M. S. (2009). "**Poverty, Inequality and Social Exclusion**", **Theories of Urban Politics**, (Der. J. S. Davies and D. L. Imbroscio), Sage Publications, London.
- Sürücü, M. (2014). *İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Şatıroğlu, A. (2004). "Çocukların Anlatımıyla Bayramtepe", **Sosyoloji Dergisi**, 3/9, 173-183.
- Şentürk, M. (2009). "Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları", **Sosyoloji Dergisi**, 18, 205-233.
- Şimşek, N. ve Karataş, N. (2011). "Nevşehir İl Merkezindeki Lise Öğrencilerinde İntihar Girişimi Yaygınlığı ve İlişkili Ailesel Faktörlerin Belirlenmesi", **Aile ve Toplum**, Yıl: 12, Cilt: 7, Sayı: 25, s. 63-71.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı ve UNICEF. (2013). Çocuk Refahı Belgesi, (28.09.2016) <http://www.sck.gov.tr/oecd/%C3%87ocuk%20Refah%C4%B1%20Belgesi.pdf>.
- Tekeli, İ. (2000). "**Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine**", **Yoksulluk**, (Der. M. Güvenç, ve A.H. Akder), Tesev Yayınları, İstanbul.
- Topgül, S. (2013). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 14/1, 277-296.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2011), Bölgesel Göstergeler TR 71 Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir 2010, Ankara.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014). İstatistiklerle Çocuk 2013, Ankara.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2014b). İstatistiklerle Çocuk 2014, Ankara.
- TÜİK (2014c), Seçilmiş Göstergelerle Nevşehir 2013, Ankara.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <http://www.tdk.gov.tr/>.
- United Nations Economic and Social Affairs (2015). World Urbanization Prospects The 2014 Revision, (01.09.2016) <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>.
- UNDP (United Nations Development Programme) (1997). Human Development Report, New York: Oxford University Press.

- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) (2014). Protection of Refugee Children In The Middle East and North Africa, (01.09.2016)
<https://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=7325>.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) (2016), Syria Regional Refugee Response, (01.09.2016)
<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=224>.
- UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) (2012a). Türkiye'de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi, (15.12.2014)
<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/sitan-tur-final-2012.pdf>.
- UNICEF. (2011-2015). Türkiye'de Çocukların Gözünden Çocuğun İyi Olma Hali Alanlarının ve Göstergelerinin Tanımlanması ve Değerlendirilmesi. (10.10.2016)
<http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/CWB%20Indicators%20through%20the%20Eyes%20of%20the%20Children%20-%20TR-%20Published%20Version.pdf>.
- UNICEF (2012b). Okul Dışındaki Çocuklar Küresel Girişimi Türkiye Ülke Raporu, (17.12.2014) <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/ulke-raporu-tr-14.1.2014.pdf>.
- UNICEF (2014). Innocenti Report - Children in the Developed World -Children of the Recession The impact of the Economic Crisis on Child Well-Being in Rich Countries, Florence, Italy.
- UNICEF, Türkiye'de Çocukların Durumu Analizi, (15.12.2014)
<http://unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=33&mnid=65&d=1&dil=tr>.
- United Nations Human Settlement Programme (2003). **The Challenge of Slums: Global Report on Human Settlements 2003**, Earthscan Publications Ltd., London and Sterling.
- Yetim N. ve Çağlayan Dereli M. (2007). "Toplumsal Algı Boyutuyla Sokakta Çalışan Çocuklar: Mersin Örneği", **Sosyoloji Dergisi**, 3/14, 32-55.
- Yıldırım, A. E. (2014). Tarımda Çocuk İşçi Olmak, Tarım Dünyası, (20.10.2016)
http://www.tb.org.tr/index.php?sayfa=tarimda_cocuk_isci_olmak.2183&d=tr.
- Yıldız, Ö. (2006). "Türkiye'de Çocuk İşçi Sorununun Toplumsal Görünümü", **Journal of Qafqaz University**, 11, 134-139.
- Yıldız, Ö. (2007). "Toplumsal Değişme Sürecinde Sokak Çocukları ve Sosyal Dışlanma", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, 5/20, 56-72.
- Yılmaz, N. ve Bulut Y. (2009). **Kent Yoksulluğu ve Gecekondu**, Beta, İstanbul.
- Yiğit, T. (2009). *Nevşehir İlinde İntihar Girişiminde Bulunan Kadınların Sosyo Demografik Özellikleri ve Risk Faktörleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi.